

Forbrukstrender Økonomi 2015

SIFO-survey: sikre og usikre lån, betalingsproblemer, gjeldfri som pensjonist, kjøp av virtuelle varer, pengespill

Red.: Randi Lavik og Elling Borgeraas

Prosjektnotat nr. 11 2015

Forord

SIFO samler årlig inn store mengde data om ulike sider ved forbruket og forbrukernes situasjon i markedet. Målsettingen er å fremskaffe kunnskap om forbrukerne og hvordan forbrukermarkedene fungerer sett fra forbrukernes side. En stor del av datamaterialet er knyttet til områder der SIFO ønsker å følge utviklingen over tid. Vi har gjennomført tre web-surveyer, hvor TNS Gallup har stått for den ene, mens Norstat de to andre.

I denne rapporten har vi samlet opplysninger om forbrukstrender vedrørende økonomi i 2015 presentert av ulike forskere ved SIFO.

Oslo, september 2015
STATENS INSTITUTT FOR FORBRUKSFORSKNING
Eivind Jacobsen
direktør

INNHold

FORORD	3	Utbredelsen av tilbakevendende betalingsproblemer i perioden 1985 – 2015	19
INNHold	5	Egenrapporterte årsaker til betalingsproblemer	20
SAMMENDRAG	7	Hvordan løses betalingsproblemene? ..	20
1. HVA BRUKES EGENTLIG BOLIGLÅNET TIL? BOLIGLÅN OG RAMMELÅN – SIKREDE LÅN.		Betalingsproblemområde	20
AV CHRISTIAN POPPE	11	Prioritering av betalingsområder når man har betalingsproblemer	21
Innledning.....	11	Konklusjon	21
Utvikling i inntekter og utgifter	11	Referanser.....	21
Ulike typer lån	11		
Lån til investering og forbruk	12	4. GJELDFRI SOM PENSJONIST?	
Hva sikrede lån er brukt til?	12	AV FRODE ALFNES	23
«Buffer».....	13	Sparing til pensjon	23
Hvor stor renteøkning tåles?.....	13	Forventninger om gjeld som pensjonist	23
Oppsummering.....	13	Forventninger om økonomi som pensjonist.....	24
Referanser	14	Pensjonstidspunkt.....	24
2. ER FORBRUKSLÅN SMART?		Oppsummering	25
AV RANDI LAVIK	15	Litteratur	25
Innledning.....	15	5. MANGE KJØPER VIRTUELLE VARER I DATASPILL – OGSÅ VOKSNE	
Ulike typer lån	15	AV INGRID KJØRSTAD	27
Omfanget av kredittkort.....	15	Ny finansieringsmodell i spillindustrien – økende andel av voksne spillere.....	27
Benyttelse av kredittkort.....	16	Mer enn hver tiende voksen har brukt penger på virtuelle varer i digitale spill	28
Kreditt og forbrukslån etter alder	16	Stor spredning i hvor mye penger folk bruker på virtuelle varer	28
Hva kredittkortlån og forbrukslån brukes til.....	17	Klare forskjeller – både mellom kjønn og aldersgrupper.....	29
Er forbrukslån smart?	17	Mindre kjønnsforskjeller i hvor mye penger som er brukt	29
Oppsummering.....	17	Klare forskjeller i sum penger brukt mellom aldersgrupper	30
Litteratur	18	Oppsummering	30
3. BETALINGSPROBLEMER – HVORDAN DISSE LØSES OG HVILKE REGNINGER SOM PRIORITERES		Referanser.....	30
AV TORVALD TANGELAND	19		
Tilbakevendende betalingsproblemer ..	19		

6. MOBILREKLAME ØKER INNSATSEN I
PENGESPILL

AV ANITA BORCH	31
Introduksjon	31
Spørsmålene	31
Resultater	32
Konklusjon	34
Referanser	35
SIFO-SURVEYENE OVER TID	37
ALFNES, FRODE	39
BORCH, ANITA	39
BORGERAAS, ELLING	39
KJØRSTAD, INGRID	40
LAVIK, RANDI	40
POPPE, CHRISTIAN	41
TANGELAND, TORVALD	41

SAMMENDRAG

Av

Elling Borgeraas

elling.borgeraas@sifo.no

SIFO samler årlig inn store mengder data om ulike sider ved forbruket og forbrukernes situasjon i markedet. SIFO-surveyen ble i sin nåværende form gjennomført første gang i februar 2005. Hovedmålsettingen er å framskaffe kunnskap om forbrukerne og hvordan forbrukermarkedene fungerer sett fra forbrukernes interesser. Den skal med andre ord være en motvekt til kommersielle markedsundersøkelser. SIFO-surveyen skal på den ene siden speile og målbære forbrukernes situasjon, holdninger og vurderinger overfor forbrukerpolitiske myndigheter, og på den andre siden bidra til at den enkelte forbruker blir mer bevisst sin rolle i markedene.

En del av datamaterialet består av temaer som er knyttet til konkrete prosjekter ved SIFO og aktuelle problemstillinger som forbruker-institusjonene er opptatt av. En ikke uvesentlig del av datamaterialet er knyttet til områder der SIFO ønsker å følge utviklingen over tid. Dette gjelder temaer som mat og ernæring, holdninger til og erfaringer med reklame, tilgjengelighet og transparens i ulike forbrukermarkeder, mobilitet i tjeneste-markedet, forbruk og miljø, låneadferd og betalings-problemer, bruk av ny teknologi og digital betalingsformidling. Noen av disse temaene følges opp hvert år, mens andre tema belyses med ujevne mellomrom.

Siden materialet fra 2015 studien er spesielt omfattende har vi valgt å presentere de viktigste funnene i to omganger. I første runde presenterte vi hovedtall/funn på temaer som forbruk og miljø, digitale tjenester, matmarkedet og tjenestemarkedet. I denne runden ser vi nærmere på utviklingen innen området personlig økonomi, med spesiell vekt på hva boliglånene brukes til, forbrukslån betalings-problemer, pensjonsøkonomi, kjøp av virtuelle varer i dataspill og mobilreklamens effekter på pengespill.

I bidraget til **Christian Poppe** «*Hva brukes egentlig boliglånet til? Boliglån og rammelån – sikrede lån*», problematiseres det tradisjonelle skarpe skillet mellom boliglån og forbrukslån. Blant de som har tatt ut ordinære boliglån de siste fem årene har rundt 40% utelukkende brukt pengene til boliginvestering. Videre har ca. 15% brukt boliglån til både investering og forbruk. De resterende 50% har kun anvendt lånene til forbruksformål. Tilsvarende tall for rammelån er henholdsvis 20%, 10% og 70%. Det er en klar alders-

effekt til stede: eldre er mer tilbøyelige til å bruke sikrede lån til forbruksformål enn yngre. De fleste bruker da lånene til oppussing og bilkjøp. Vi registrerer også en økning i andelen som bruker boliglån til nedbetaling av annen gjeld. I 2015 ser vi dessuten en dreining i bruken av rammelån fra forbruk til investering. Men det hersker liten tvil om at både boliglån og rammelån spiller dermed en vesentlig rolle for den samlede velferden og velferdsfordelingen i samfunnet.

Når det gjelder økonomiske buffere, er det rundt 10% som mangler dette. På den annen side har 68% en buffer på en månedslønn eller høyere. Tilsvarende er det ca. 8% av hushold med lån som ikke kan klare noen økning i renten. Rundt 70% kan tåle en renteoppgang tilsvarende 2.000 kr eller mer pr måned.

Randi Lavik ser i artikkelen «*Er forbrukslån smart? Kredittkortgjeld og forbrukslån – usikrede lån*» på risiko ved usikrede lån. Det er størst andel i befolkningen med boliglån, færrest med rene forbrukslån. Antall kredittkort har økt frem til 2012, for deretter å ha flatet ut. 22 prosent av hele befolkningen har enten kredittkortgjeld eller forbrukslån eller begge deler.

Det er flest med kredittkortlån og forbrukslån i aldersgruppen 30 til 44 år. Jo lavere inntekt, jo større er sannsynligheten for å ha denne type usikrede lån.

Det er ulik profil på dem som har kredittkortlån og dem som har forbrukslån. Mens kredittkortgjeld brukes til forbruksvarer, reise og ekstra «buffer», brukes forbrukslån også til forbruksvarer på linje med kredittkortlån, men forbrukslån brukes i større grad enn kredittkortgjeld til å nedbetale annen gjeld.

På spørsmål om forbrukslån er smart, er konklusjonen:

- Ja, hvis det brukes fornuftig, betaler raskt tilbake
- Ja, hvis man bruker slike lån til å pusse opp bolig o.l. slik at det øker et investeringsobjekts verdi
- Nei, å bruke dyre lån som «buffer» er ikke særlig smart
- Nei, å ta opp usikrede lån som deretter misligholdes er ikke særlig smart

I artikkelen «*Betalingsproblemer – hvordan de løses og hvilke regninger som prioriteres*» ser **Torvald Tangeland** på hvor stor andel av de etablerte norske hushold som har tilbakevendende betalingsproblemer, hva de selv mener er årsakene og hvordan husholdene forsøker å løse disse - med hovedvekt på hvilke regninger som prioriteres. Tilbakevendende betalingsproblemer registreres ved respondenten oppgir at de selv, eller andre i husholdet, i løpet av siste året «av og til» eller «ofte»

ikke hadde penger til å betale regninger eller avdrag på lån ved absolutt siste forfall.

Andelen husholdninger med tilbakevendende betalingsproblemer er fremdeles på et relativt lavt nivå. Etter at andelen med norske husholdninger med tilbakevendende betalingsproblemer avtok i perioden 1996 – 2008 har den økt etter finanskrisen i høsten 2008. Historisk har utviklingen i betalingsproblemer fulgt renteutviklingen til bankene. Etter finanskrisen høsten 2008 har ikke dette vært tilfellet i like stor grad. Husholdningene rapporterer at det er mangel på oversikt/forglemmelse som er hovedårsaken eller den medvirkende årsaken til problemene. Arbeidsløshet blir også trukket frem som en av de viktigste årsakene. Når arbeidsledigheten nå stiger er det grunn til å frykte at i tiden fremover vil flere husholdninger få tilbakevendende betalingsproblemer.

Den vanligste måten å løse betalingsproblemene var å redusere eget forbruk. Deretter fulgte det å utsette eller unnlate å betale regninger når den forfalt. Dernest var lån/gaver fra familie eller venner og bruk av sparepenger en vanlig løsning. Deretter følger salg av eiendeler, overtid/ekstra jobb og bruk av kredittkort. Blant de mindre vanlige løsningene finner vi lån fra arbeidsgiver, forbrukslån, kontokreditt, flytte til billigere bolig og ta opp banklån.

Når vi spør alle informantene, de med betalingsproblemer og de uten, om hvilke to regninger de ville ha betalt først dersom de ikke hadde penger til å betale alle er det tydelig at utgifter til å bo og strøm er prioriterte områder. For husholdninger med barn i barnehage i 2015 undersøkelsen var det 12,3 prosent som hadde barnehage på førsteprioritet og 25,1 prosent som hadde denne utgiftsposten på andreprioritet. Men også for husholdninger med barn i barnehage var den mest prioriterte regningen knyttet til boliglån/rammelån.

I «*Gjeldfri som pensjonist?*» analyserer **Frode Alfnes** respondentenes forventinger til egen økonomi som alderspensjonist, om de forventer å være fri for boliggjeld når de pensjonerer seg, hvordan de sparer til pensjonstiden og om de tror de kommer til å pensjonere seg så tidlig som mulig.

Pensjonistene er mer positive til sin egen økonomi enn det folk i arbeid forventer at de kommer til å være når de pensjonerer seg. Dette gjelder spesielt kvinner.

De aller fleste mener at de vil være gjeldfri når pensjonisttilværelsen inntreffer og jo yngre man jo er mer optimistiske er man. Blant yrkesaktive over 60 år og de som delvis tar ut alderspensjon, svarer halvparten at de har/vil ha boliggjeld når de pensjonerer seg.

De fleste sparer til pensjonsalderen gjennom jobben og gjennom boligsparing. Menn sparer i større grad enn kvinner i andre spareprodukter enn bankkonto.

Omtrent halvparten sier de kommer til å pensjonere seg så fort de har anledning, men det er svært mange som ikke vet. Blant de over 30 år er det en-tredjedel som vil pensjonere seg så fort som mulig. Menn med kun grunnskole har den største andelen som vil pensjonere seg så fort som mulig.

Problemstillingen i **Ingrid Kjørstads** bidrag «*Mange kjøper virtuelle varer i dataspill – også voksne*» er å kartlegge omfanget av markedet for virtuelle varer i dataspill ved å undersøke hvor mange unge voksne og voksne (18-80 år) bruker på dette. Eksempler på virtuelle varer i digitale spill er mynter/våpen/skins karakterer/tid/utvidelser kjøpt gjennom offisielle og uoffisielle kanaler.

Spillebransjen har store inntekter fra salg av virtuelle varer i spill, men til tross for at mange voksne spiller digitale spill er det bare 13 prosent som selv oppgir å bruke penger på dette. Det er imidlertid store variasjoner i hvor mye penger man bruker. Halvparten av dem som kjøper virtuelle varer har brukt under 100 kroner de siste 4 ukene, mens 3 prosent har brukt mer enn 1000 kroner i samme tidsrommet. Det er en viss overvekt i aldersgruppen 18 – 39 år som har brukt penger på dette, i tillegg til at flere menn enn kvinner har kjøpt virtuelle varer.

Tidligere SIFO-studier har vist at barn i liten grad kjøper slike virtuelle varer og tjenester. Dermed er det mye som tyder på at ungdom i aldersgruppen 12 – 18 år er de dominerende kjøperne i dette markedet.

Artikkelen «*Mobilreklame øker innsatsen i pengespill*» av **Anita Borch**, undersøker hvordan reklame for pengespill på mobilen påvirker innsatsen i pengespill og holdninger til pengespillreklame.

Analysen viser at det er en statistisk signifikant sammenheng mellom andelen som har sett reklame for pengespill fra norske og utenlandske tilbydere på mobiltelefon og andelen som spiller pengespill på mobil. Generelt er det en sterk sammenheng mellom det å ha sett reklame og det å ha spilt pengespill. Et unntak er at andelen som har sett reklame for pengespill fra norske og utenlandske tilbydere på TV ikke er positivt korrelert med andelen som spiller pengespill på TV.

Utvalget stiller seg mer kritiske til reklame fra utenlandske enn norske tilbydere. Hele 48 prosent er svært enig i at det er for mye reklame fra utenlandske spillere. Til sammenligning svarer bare 19 prosent at det er for mye reklame fra norske tilbydere. Utvalget er

mindre kritiske til reklame for pengespill på mobiltelefonen enn annen reklame.

1. HVA BRUKES EGENTLIG BOLIGLÅNET TIL? BOLIGLÅN OG RAMMELÅN – SIKREDE LÅN

Av

Christian Poppe

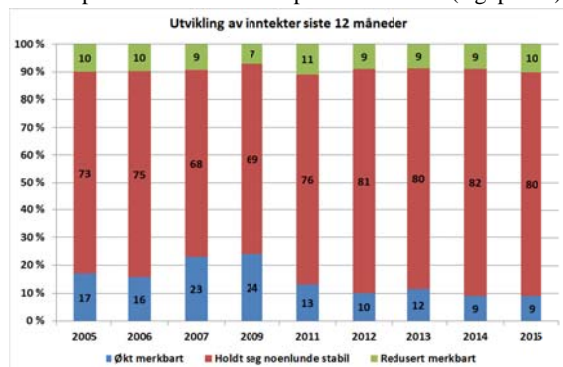
christian.poppe@sifo.no

Innledning¹

Lån til bolig og forbruk gir tilgang på velferd som mange ellers ikke ville hatt. Samtidig representerer lån en risiko for husholdene. Det er derfor viktig å overvåke eventuelle endringer i den finansielle risikosituasjonen på husholdsnivå. Et overordnet mål er å kartlegge hvordan husholdenes investeringer og forbruk finansieres. I enkelte av analysene som følger er studenter og respondenter som bor hjemme hos foreldrene ekskludert fordi deres økonomiske situasjon er atypisk i denne sammenheng.

Utvikling i inntekter og utgifter

Figur 1-1 viser at i perioden 2005 til 2014 har et klart flertall opplevd at deres inntekter og utgifter har holdt seg på et noenlunde stabilt nivå, med unntak av 2007 og 2009. Gjennom hele tidsperioden har andelen som opplevde at inntektene har holdt seg på et noenlunde stabilt nivå økt fra 73 prosent i 2005 til 80 prosent i 2015. Andelen som oppga at de hadde hatt en markant økning i inntekt ble signifikant redusert fra 2009 til 2011 (24 til 13 prosent). I den samme perioden var det også en signifikant økning i andelen som opplevde en reduksjon i inntektene, fra 7 til 11 prosent. I perioden 2011 – 2015 gikk andelen som opplevde at inntekten hadde økt, ned fra 12 prosent i 2013 til 9 prosent i 2015 (sig p<.01).

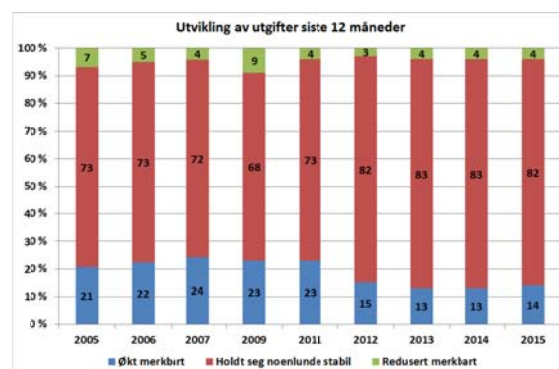

Figur 1-1 Utvikling over inntekter siste 12 måneder. 2005: Poppe 2005 tabell 4, 2006: Tufte 2007 – referert i tekst.² Tangeland 2014, ref. figur 8 – 1; 2009 – 2014. Ekskl. hjemmeboende barn, studenter og 'vet ikke'

¹ Dataene for 2015 er samlet inn av TNS Gallup våren 2015, Web-survey

² N: 2005=759 2006=902 2007=1845 2009=789 2011=956 2012=1831 2013=1700 2014=1759 2015=1812

Beveger vi oss over til å se på utgiftene, viser figur 1-2 at det også her har vært en økning i andelen som opplevde stabilitet i utgiftsnivået fra 73 prosent i 2005 til 82 prosent i 2015. Fra 2009 til 2011 var det en signifikant nedgang i andelen som oppga at de hadde hatt en markant reduksjon i av utgiftene. Andelen har holdt seg stabile i perioden. Det var dessuten en signifikant reduksjon i andelen som opplevde en merkbar økning i utgiftene fra 23 til 14 prosent mellom 2011 og 2015.

Figur 1-2 Utvikling over utgifter siste 12 måneder. 2005: Poppe 2005 tabell 4, 2006: Tufte 2007 – referert i tekst. Tangeland 2014, ref. figur 8 – 1; 2009 – 2014. Ekskl. studenter, hjemmeboende barn og 'vet ikke'.³

Ulike typer lån

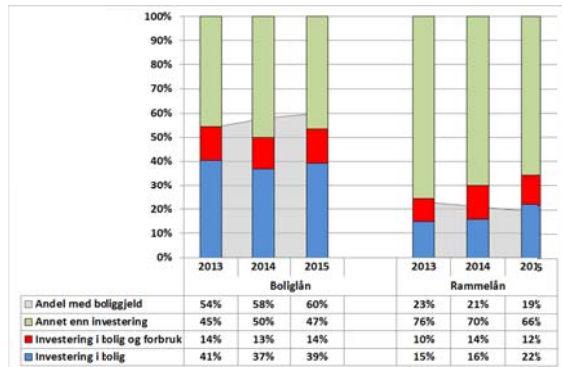
Det å ha ett eller flere lån er normalen for de fleste norske husholdningene i 2014 (81 % - Tangeland 2014). Boliglån var den vanligste formen for lån etterfulgt av studielån, rammelån, billån, kredittkortgjeld, forbrukslån og seniorlån, (tabell 8.1 Tangeland 2014). Dette blandingsforholdet har holdt seg stabilt gjennom perioden 2007 til 2014.

Et viktig trekk ved norske husholds økonomiske situasjon er at andelen boligeiere er svært høy: rundt 84 % i 2013. Videre er det et særtrekk at svært mange av dem har boliglån. Den norske populasjonen er estimert til å bestå av 65 % boligeiere med boliglån (høyest i Europa), 19 % boligeiere uten boliglån, og 16% som bor i boliger som andre eier (Eurostat 2013). I tillegg kommer usikrede lån (forbrukslån og kredittkort) som har bredt innslag i de fleste sosiale grupper (se eget kapittel nedenfor).

Tendensene fra Eurostat fanges også opp i SIFO-surveyen. Figur 1-3 viser at andelen hushold med boliglån ligger rundt 60 % i perioden 2013-2015, og at den tilsvarende andelen med rammelån er ca. 20%. Videre viser figuren at andelen med boliglån har økt (sig p<.001), mens andel med rammelån har gått noe ned (sig p<.01). Bankene har etter hvert blitt noe mer restriktive med å tilby rammelån. Men det kan også tenkes at mange heller velger boliglån enn rammelån, ettersom boliglån

³ N: 2005=764 2006=909 2007=1848 2009=789 2011=1046 2012=1837 2013=1705 2014=1755 2015=1795

har lavere rente. Underliggende analyser viser dessuten at det er en sammenheng mellom det å ha boliglån og ha rammelån, ved at andelen som har boliglån sjeldnere har rammelån, sammenlignet med dem som ikke har boliglån. 28 prosent av dem som ikke har boliglån har rammelån, sammenlignet med 16 prosent av dem som har boliglån, har rammelån.

Figur 1-3 Lån med sikkerhet i bolig (alle hushold) og hva lånene brukes til (de som har tatt ut lån de siste fem årene). Prosent. 2013 til 2015. Boliglån N: 2013=1721, 2014=1769, 2015=1821. Rammelån N: 2013=1721, 2014=1769, 2015=1819

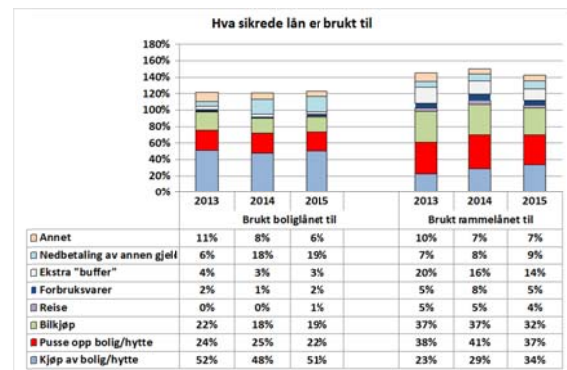
Lån til investering og forbruk

Lån som er sikret i fast eiendom har forskjellige bruksområder. Figur 1-3 oppsummerer hovedtendensene. Når det gjelder hushold som har tatt ut ordinære boliglån de siste 5 årene er andelen som kun har brukt dem til investering i bolig og/eller hytte rett rundt 40 %. Videre har ca. 15 % brukt boliglån til både investering og forbruk. De resterende 50% har kun anvendt lånene til forbruksformål. Fordelingen er relativt stabil gjennom perioden.

Rammelånene brukes i enda større grad til forbruk, noe som er som forventet siden dette er et låneprodukt som er eksplisitt utformet for å gjøre boligformuen direkte tilgjengelig til nettopp forbruksformål. Andelen hushold som har tatt ut rammelån de siste fem årene og kun brukt pengene til andre formål enn investering i bolig og/eller hytte, ligger rundt 70 %. Figur 1-3 viser dessuten en nedgang i bruken av slike lån til forbruk — fra 76 % i 2013 til 66 % i 2015 (sig p<.001). Dette kan reflektere at deler av norske hushold begynner å stramme noe inn på forbruket.

Datamaterialet gir ikke grunnlag for å anslå hvor store beløp som går til forbruk — verken når det gjelder boliglån eller rammelån. En studie nylig utført av økonomer ved Norges Handelshøyskole og NTH har imidlertid beregnet at det kan dreie seg om 35% av lånevolumet (Almaas et. Al 2015). Tallene fra SIFO-surveyen støtter uansett opp under inntrykket av at mye av husholdenes forbruk finansieres gjennom sikrede lån. Både boliglån og rammelån spiller dermed en vesentlig rolle for den samlede velferden og velferdsfordelingen i samfunnet.

Hva sikrede lån er brukt til?

Figur 1-4 Hva blir finansiert med sikrede lån (boliglån og rammelån).⁴ De som har tatt ut lån de siste fem årene. Boliggjeld N: 2013=950, 2014=1045, 2015=1104. Rammelån N: 2013=393, 2014=304, 2015=274. Flere svar kunne angis. Ekskl. hjemmeboende barn og studenter.⁵

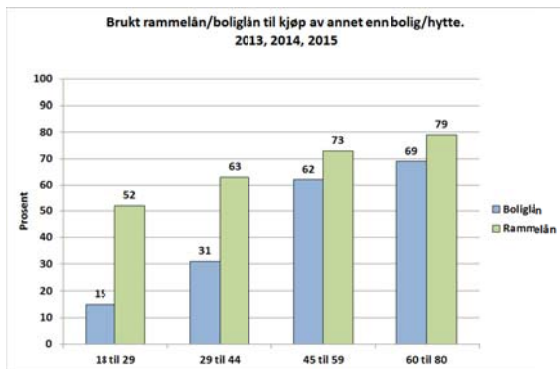
Boliglån skal først og fremst brukes til å finansiere kjøp av bolig/hytter. Figur 1-4 viser imidlertid at det både i 2013, 2014 og 2015 var vanlig at boliglån også ble brukt til å finansiere en rekke andre forbruksområder som oppussing, bilkjøp og nedbetaling av annen gjeld. Andelen som brukte boliglånet til å nedbetale annen gjeld økte sterkt fra 2013 til 2014. Dette kan ha sammenheng med at boligrenten til husholdninger har gått ned senere år⁶, og det kan derfor være rasjonelt for forbrukerne å ta opp banklån med sikkerhet i boligen for å betale ned på annen gjeld med høyere rente. Både ny regulering og den realøkonomiske krisen i oljerelatert sektor kan imidlertid legge begrensninger på denne typen praksis i tiden som kommer.

Rammelån tas opp med sikkerhet i bolig til en noe høyere rente enn boligrenten. Vi har skilt mellom det å **ha** et rammelån, og det å faktisk **ha brukt** slike lån. Som figur 1-4 viser, har ca. $\frac{1}{3}$ av de som har tatt ut rammelån de siste 5 årene brukt pengene til investering i bolig og/eller hytte. Figuren viser også at rammelån er mye brukt til oppussing av bolig/hytte, samt bilkjøp. Dessuten brukes de som en ekstra «buffer», noe som kan være mindre rasjonelt ettersom man ikke trenger å ta ut hele rammen. På den annen side vil det typisk ikke være lett å ta ut mange små beløp. Skal man bruke rammelånet til noe spesielt, f.eks. bil, vil det derfor være naturlig å ta ut en noe større del enn hva bilen koster, og ha resten som «buffer».

⁴ Ekstra "buffer" i tilfelle uforutsette utgifter.

⁵ Seniorlån er utelatt da svært få hadde dette.

⁶ http://static.norges-bank.no/pages/103514/PPR_2_15.pdf?v=18062015143906&ft=.pdf Side 10

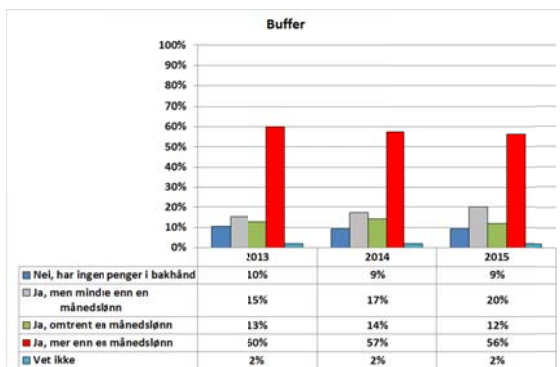

Figur 1-5 Andeler i ulike aldersgrupper som har brukt rammelån eller boliglån kun til annet enn investering i bolig/hytte. De som har tatt ut slike lån de siste fem årene. Rammelån N=973, Boliglån N=3100 (slått sammen 2013, 2014 og 2015). Ekskl. hjemmeboende barn og studenter

Til slutt er det verdt å merke seg at det er en sterk alderseffekt knyttet til det å bruke sikrede lån til forbruksformål. Det er de eldre som langt oftere enn de yngre gjør dette. Tendensen er den samme for både boliglån og rammelån, men er sterkere for rammelån, særlig blant låntakere under 45 år. De eldre kan i langt større grad enn de yngre stille sikkerhet bak lånene. Bankene har dessuten typisk gjort seg erfaringer med mange av sine kunder gjennom langvarige kundeforhold. Dette har særlig betydning for tilbud om rammelån. Men det kan også være avgjørende for hvorvidt bankene er villige til å ta forbruk inn i kundenes ordinære boliglån.

«Buffer»

Å ha en «buffer» i bakhånd er alltid fornuftig med tanke på uforutsette hendelser; vaskemaskinen kan ryke, bilen trenger reparasjon, varmtvannsberederen trengs å skifte, osv. Vi har derfor spurt respondentene om de har en slik «buffer» og hvor stor den i så fall er.

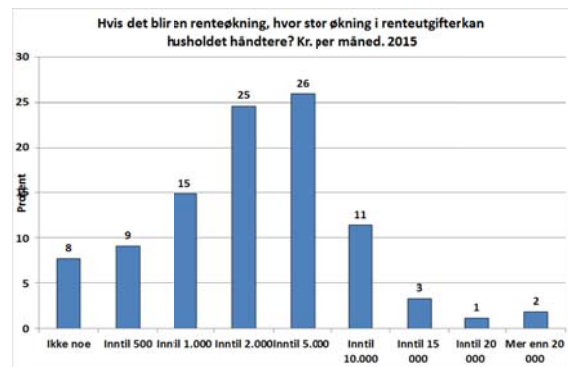
Figur 1-6 Har du penger i bakhånd til å møte uforutsette utgifter, og i så fall hvor mye? (hvis du er pensjonist eller trygdet, er månedslønnen den trygden du får hver måned). Ekskl. hjemmeboende barn og studenter. N: 2013=1721, 2014=1765, 2015=1818

Som figur 1-6 viser, har rundt 10% ikke noen penger i bakhånd. Andelen er relativt stabil i perioden 2013-2015. På den annen side har over halvparten mer enn en månedslønn i buffer. Denne andelen er imidlertid redusert fra 60 prosent i 2013 til 56 prosent i 2015 (sig p<.05). En

økende andel har mindre enn en månedslønn, fra 15 % i 2013 til 20 % i 2015 (sig p<.001). Dette kan ha sammenheng med at en del hushold opplever noe trangere kår nå sammenlignet med tidligere.

Hvor stor renteøkning tåles?

Lav eller ingen buffer gjør hushold økonomisk sårbar. Det gjelder kanskje særlig for de med lån. Blant dem kan økonomisk sårbarhet også måles som et spørsmål om hvor stor renteøkning de er i stand til å håndtere.

Figur 1-7 Hvor stor økning i renteutgiftene man kan tåle. Låntakere i 2015. N=1759.

Som figur 1-7 viser, kan 8 % av låntakerne ikke håndtere noen økning i de månedlige renteutgiftene. Selv om renten har vært på vei nedover i lengre tid og fortsatt ser ut til å synke, er dette i prinsippet en svært sårbar gruppe. I tillegg ser vi at rundt ¼ bare kan tåle relativt små månedlige økninger på 500-1000 kroner. Videre viser figuren at like store andeler kan tåle renteøkninger på henholdsvis inntil 2000 og 5000 kroner. De siste 17 % sier de kan håndtere relativt store økninger på 10.000 kroner eller mer.

Oppsummering

Utviklingen i både inntekter og utgifter synes å ha stabilisert seg den senere tid, inntektene har ikke økt merkbart og utgiftene har heller ikke økt.

Svært mange boligeiere har lån med pant i egen bolig. Blant de som har tatt ut ordinære boliglån de siste fem årene har rundt 40 % utelukkende brukt pengene til boliginvestering. Videre har ca. 15 % brukt boliglån til både investering og forbruk. De resterende 50 % har kun anvendt lånene til forbruksformål. Tilsvarende tall for rammelån er henholdsvis 20 %, 10 % og 70 %. Det er en klar alderseffekt til stede: eldre er mer tilbøyelige til å bruke sikrede lån til forbruksformål enn yngre. De fleste bruker da lånene til oppussing og bilkjøp. Vi registrerer også en økning i andelen som bruker boliglån til nedbetaling av annen gjeld. I 2015 ser vi dessuten en dreining i bruken av rammelån fra forbruk til investering.

Men det hersker liten tvil om at både boliglån og rammelån spiller dermed en vesentlig rolle for den samlede velferden og velferdsfordelingen i samfunnet.

Når det gjelder økonomiske buffere, er det rundt 10 % som mangler dette. På den annen side har 68 % en buffer på en månedslønn eller høyere. Tilsvarende er det ca. 8 % av hushold med lån som ikke kan klare noen økning i renten. Rundt 70 % kan tåle en renteoppgang tilsvarende 2.000 kr eller mer pr måned.

Referanser

Almaas, S., Bystrøm, L., Carlsen, F. and Su, X. (2015) *Home Equity-based Refinancing and Household Financial Difficulties: The Case of Norway*. Bergen: Department of Finance, Norwegian School of Economics.

Tangeland, T (2014): Den økonomiske situasjonen for norske husholdninger og deres betalingsproblemer. *Forbrukstrender 2014. SIFO-survey*. Red Randi Lavik og Elling Borgeraas. Oslo: SIFO

2. ER FORBRUKSLÅN SMART? Kredittkortgjeld og forbrukslån – usikrede lån

Av
Randi Lavik

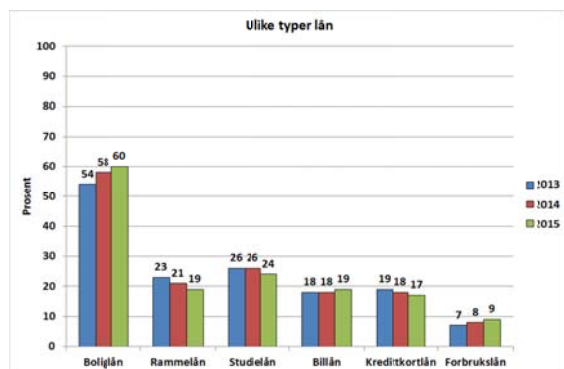
randi.lavik@sifo.no

Innledning⁷

Kredittkortgjeld og forbrukslån er såkalt usikrede lån i motsetning til boliglån og rammelån som har sikkerhet i boligen. Kredittkortgjeld og forbrukslån er derfor mye dyrere enn de sikrede lånene. I senere tid har det også vært svært enkelt å få denne type lån. Kredittkortgjeld og forbrukslån er dessuten knyttet til den enkelte person, mens de sikrede lånene er gjerne på husholdsnivå.

Ulike typer lån

Det finnes en rekke typer lån, der noen er sikrede lån og andre er usikrede.

Figur 2-1 Prosentandel med ulike typer lån i 2013, 2014 og 2015. Ulike typer gjeld. Boliglån og rammelån: ekskl. studenter og hjemmeboende barn. Studiegjeld, billån, kredittkortlån og forbrukslån: Inkl. hjemmeboende barn og studenter.⁸ ('Vet ikke' er inkl. i beregningsgrunnlaget)

Figur 2-1 viser en oversikt over ulike typer lån. Når det gjelder studielån, kredittkortlån, billån og forbrukslån er

⁷ Dataene for 2015 er samlet inn av TNS Gallup våren 2015, Web-survey

⁸ **Boliglån:** Har husholdet ditt boliglån (dvs. ordinære nedbetalingslån – IKKE rammelån)? **Rammelån:** Har husholdet ditt rammelån (en kassakreditt med sikkerhet i bolig, flexilån)? **Studielån:** Har du selv studielån? **Billån:** Har husholdet ditt billån (billån som ikke er tatt ut med sikkerhet i bolig)? **Kredittkortgjeld:** Sist gang du fikk regning på kredittkortkjøp, betalte du da inn hele summen, eller kun et avdrag? **Forbrukslån:** Har du selv forbrukslån? Med forbrukslån tenker vi på et lån du får utbetalt i kontanter, eller kjøp av varer og tjenester på avbetaling). For alle spørsmålene er svarkategoriene 'Ja', 'Nei', 'Vet ikke' N: Boliglån og rammelån 2013=1721, 2014=1769, 2015=1821. Studielån, billån, kredittkortlån og forbrukslån 2013=2002, 2014=1962, 2015=2181.

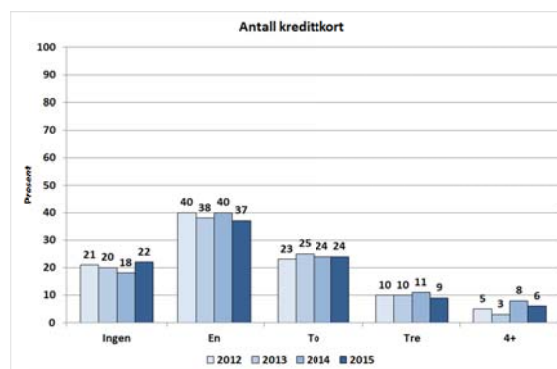
studenter og hjemmeboende barn inkludert i analysen, ettersom disse gruppene også kan ha de nevnte lånene.

Studielån har omtrent en fjerdedel av befolkningen, og ingen endring her på disse tre årene. Billån har i denne treårsperioden vært stabil, på litt under 20 prosent. I 2007 var denne andelen på 25 prosent, og en forklaring på denne nedgangen kan være at det har blitt vanligere å finansiere andre forbruksområder via bolig- og rammelån (Tangeland 2014).

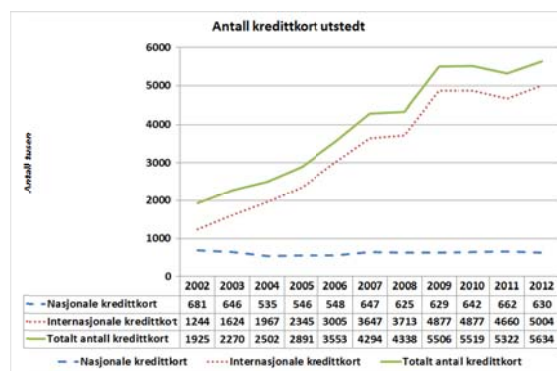
Kredittkortgjeld synes å være redusert fra 2013 til 2015, fra 22 prosent til 13 prosent (regnet av hele befolkningen), mens det har vært en svak økning i forbruksgjeld.

Omfanget av kredittkort

De fleste har i dag ett eller flere kredittkort. Det har imidlertid vært liten endring i antall kort i perioden 2012 til 2015.

Figur 2-2 Hvor mange kredittkort har du?⁹ Blant alle, inkl. vet ikke. N: 2012=2144, 2013=2002, 2014=1962, 2015=2182

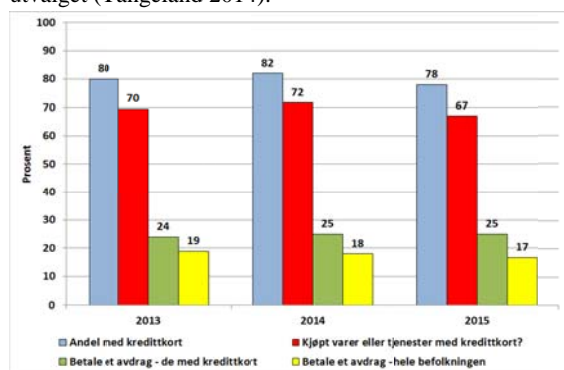
Figur 2-3 Antall utstedte kredittkort i perioden 2002 til 2012 (Norges Bank, i antall tusen)

⁹ Det finnes i dag to hovedtyper av betalingskort: debetkort og kredittkort. – Et debetkort belaster kontoen din direkte ved kjøp eller uttak (f.eks. DNB-kort med VISA). – Et kredittkort gir betalingsutsettelse, der betaling skjer ved senere forfall, eller månedlige rater til en fastsatt rente (F.eks. VISA, Mastercard, American Express, Diners, Eurocard, Her-og-nå, Cresco, Icano, Coop betalingskort, el.l.) *Hvor mange kredittkort* (dvs. med betalingsutsettelse) har du?

Antall kort har imidlertid økt sterkt fra 2002 til 2009, og har så flatet noe ut. Utbredelsen av de nasjonale kortene har holdt seg noenlunde stabilt, mens de internasjonale kredittkortene har økt sterkt i antall. Det er mulig at det nå er nådd et metningspunkt for antall kredittkort.

Benyttelse av kredittkort

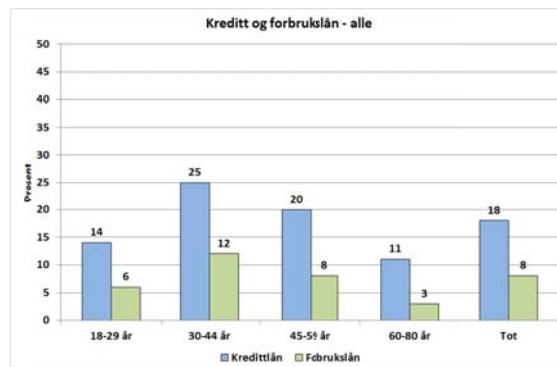
En ting er å være eier av et kredittkort, noe annet er å bruke det aktivt. I SIFO-surveyen har vi kartlagt bruken av kredittkort ved å stille spørsmål om vedkommende har kjøpt varer eller tjenester med kredittkort i løpet av siste tolv måneder. I perioden 2007 til 2014 har det vært en signifikant oppgang i andel som benyttet seg av kredittkort fra 41 prosent til 70 prosent, beregnet av hele utvalget (Tangeland 2014).

Figur 2-4 Andel med kredittkort blant alle, andel som har kjøpt varer og tjenester med kredittkort blant alle, andel som har betalt et avdrag og ikke hele summen blant dem med kredittkort, andel som har betalt et avdrag og ikke hele summen blant alle. (Inkl. vet ikke)¹⁰

Kredittkortgjeld er dyrt når den først begynner å løpe. Dersom hele kredittkortregningen betales innen fristen, gir imidlertid kredittkortene mulighet til «gratis» kreditt i en kortere periode. Kunder som nedbetaler hele kredittkortgjelden kalles ofte for bekvemmelighetsbrukere. Når en snakker om kredittkortgjeld er det imidlertid de personene som ikke nedbetaler hele kredittkortregningen som er av interesse. Det er denne gruppen som er henvist til å benytte en meget kostbar form for kreditt og som potensielt er i en meget risikoutsatt posisjon hvis de ikke disponerer andre former for økonomiske buffere.

Kreditt og forbrukslån etter alder

Figur 2-5 Kredittkortgjeld og forbrukslån etter alder.¹¹ Hele utvalget 2013, 2014 og 2015 slått sammen. N=6144

Forbrukslån er vanligst blant personer i alderen 30 til 44 år, mens kredittkortlån er vanligst blant de i alderen 30 til 59 år. Kredittkortgjeld og forbrukslån behøver jo ikke være ensbetydende med at det er større misligholde blant disse gruppene enn andre. Nyere statistikk viser imidlertid at det er pensjonister som oftere enn yngre har inkassogjeld (Lindorff 2015).

22 prosent har enten kredittkortlån eller forbrukslån eller begge deler.

¹⁰ Har du i løpet av siste tolv måneder kjøpt varer eller tjenester med kredittkort? Alle N: 2013=2002, 2014=1962, 2015=2143. De som svarte 'ja', fikk så følgende spørsmål: *Siste gang du fikk regning på kredittkortkjøp, betalte du da inn hele summen, eller kun et avdrag?* Antall med kredittkort N: 2013=1583, 2014=1405, 2015=1436.

¹¹ **Kredittkortgjeld:** Sist gang du fikk regning på kredittkortkjøp, betalte du da inn hele summen, eller kun et avdrag? **Forbrukslån:** Har du selv forbrukslån? Med forbrukslån tenker vi på et lån du får utbetalt i kontanter, eller kjøp av varer og tjenester på avbetaling. For alle spørsmålene er svarkategoriene 'Ja', 'Nei', 'Vet ikke'. N Kredittkortgjeld og Forbrukslån 18-29=1314, 29-44=1745, 45-59=1595, 60+ =1490. Både forbrukslån og kredittkortgjeld er beregnet av alle (6144 – alle tre årene 2013, 2014 og 2015) Både forbrukslån og alder, og kredittkortlån og alder, er sig for p<.001

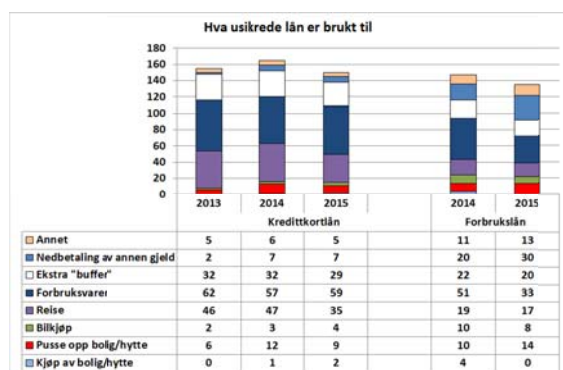
Tabell 2-1 Logistisk regresjon. N=5173. Alle tre årene samlet; 2013, 2014, 2015. N=5173¹²

	Kredittkortlån		Forbrukslån	
	B	Sig	B	Sig
Alder	,169	***	,177	***
Alder kvadrert	-,002	***	-,002	***
Videregående utd	-,015	ns	-,574	***
Fagutd/yrkesutdanning	-,091	ns	-,603	***
Univ/høyskole inntil 4 år	-,255	ns	-1,080	***
Univ/høyskole mer enn 4 år	-,397	ns	-1,516	***
Inntekt	-,0000003	**	-,000001	***
Ref.gruppen	-4,395		-4,560	

Alder viser samme mønster som for figuren over, dvs. at det er en omvendt u-formet sammenheng. Kredittkortlånet og forbrukslånet er lavest for de yngste og eldste og størst blant de i aldersgruppen 30 til 44 år, men nå kontrollert for utdanning og inntekt. Utdanning har ingen betydning for kredittlån, mens den har sterk betydning for forbrukslån; jo høyere inntekt jo mindre er sannsynligheten for å ha forbrukslån. Inntekt har en negativ innvirkning på både kredittkortlån og forbrukslån. Jo høyere inntekt, jo mindre er sannsynligheten for å ha kredittlån og forbrukslån.

Hva kredittkortlån og forbrukslån brukes til

Vi har tidligere sett på hva boliglån og rammelån brukes til. Nå skal vi se på hva de usikrede lånene brukes til

Figur 2-6 Hva blir finansiert med usikrede lån (kredittkortlån og forbrukslån?) Flere svar kunne angis. Inkl. hjemmeboende barn og studenter.¹³

Både kredittkortgjeld og forbrukslån fungerer som en ekstra «buffer» i tilfelle uforutsette utgifter. Begge ble hovedsakelig brukt til å finansiere forbruksvarer og

¹² Referansegruppen består av alder null år (teknisk verdi), de med grunnskoleutdanning og de med null i inntekt (teknisk verdi).

¹³ Kredittkortlån N: 2013=520, 2014=286, 2015=275. Forbrukslån N: 2014=164, 2015=192. (Vi har mangelfulle data for hva forbrukslån brukes til 2013). Hva har du/dere brukt kredittkortfinansieringen til (de siste 5 år)? Hva har du brukt forbrukslånet til (de siste to årene)?

reiser. Disse to låneformene ble også av enkelte brukt til oppussing. En økende andel brukte både kredittkortgjeld og forbrukslån til nedbetaling av annen gjeld. Hvis dette skal lønne seg må i så fall renten på det nye lånet være lavere enn på gjelden de skal nedbetale på, evt. at det er privat gjeld som en føler press om å tilbakebetale. Å benytte forbrukslån til å nedbetale gjeld synes lite fornuftig. Det er imidlertid få tilfeller dette gjelder.

Er forbrukslån smart?

Om forbrukslån er smart eller ikke vil også kunne gjelde kredittkortlån. Forbrukslån og kredittkortlån er ofte lån med høye renter. Når man tar disse lånene er det fordi man ønsker seg noe i dag som man ikke har lyst å vente med, eller kanskje ikke kan vente med. Og så mangler man en «buffer» som man ellers kunne benyttet seg av. Det man oftest benytter kredittkort- og forbrukslån til er forbruksvarer og reiser. Dersom man betaler relativt raskt tilbake på disse lånene, er de ikke så dyre. Betaler man en PC over to måneder i stedet for en, blir ikke renteutgiftene så høye. Går det over flere år, og kanskje man lar være å betale, tikker taksometeret, og renters rente kan gjøre summene høye. Dette er ikke smart. En del bruker kreditt- og forbrukslån til å pusse opp bolig/hytte, noe som kan være smart. Dette kan være en type investering som øker boligens eller hyttens verdi. Å bruke usikrede lån til å betale ned annen gjeld, eller bruke dem som ekstra «buffer», synes som en kostbar måte å ordne økonomien på. På den annen side ser det ut som det er en økning i andelen som bruker de usikrede lånene til å nedbetale annen gjeld, noe som kan være et ledd i å forberede økonomien på dårligere tider, som f.eks. økt arbeidsledighet. Det er vanskelig å si om det blir færre smarte folk. Men i prinsippet er det sjelden smart å bruke usikrede lån til nedbetaling av gjeld. Da må man i så fall få lån til rimeligere renter enn hva man opprinnelig har på det man skal nedbetale.

Oppsummering

Det er størst andel i befolkningen som har boliglån, og færrest har forbrukslån. Antall kredittkort har økt frem til 2012, for deretter å ha flatet ut. 22 prosent av hele befolkningen har enten kredittkortgjeld eller forbrukslån eller begge deler.

Flest har kredittkort lån og forbrukslån i aldersgruppen 30 til 44 år. Jo lavere inntekt, jo større er sannsynligheten for å ha denne type usikrede lån.

Det er ulik profil på dem som har kredittkortlån og dem som har forbrukslån. Mens kredittkortgjeld brukes til forbruksvarer, reise og ekstra «buffer», brukes forbrukslån også til forbruksvarer på linje med kredittkortlån, men forbrukslån brukes i større grad enn kredittkortgjeld til å nedbetale annen gjeld.

På spørsmål om forbrukslån er smart, kan vi si følgende:

- Ja, hvis det brukes fornuftig, og man betaler raskt tilbake
- Ja, hvis man bruker slike lån til å pusse opp bolig o.l. slik at det øker et investeringsobjekts verdi
- Nei, å bruke dyre lån som «buffer» er ikke særlig smart
- Nei, å ta opp usikrede lån som deretter misligholdes er ikke særlig smart

Litteratur

Lindorffsanalysen. 2. utgave 2015

<https://www.lindorff.no/Content/68385/Lindorffanalysen%20Utg2%202015.pdf>

Norges Bank. Årsrapport om betalingssystem 2012. Mai 2013

http://static.norges-bank.no/pages/94894/Betalingssystem_2012_o.pdf?v=27052013101201&ft=.pdf

Torvald Tangeland (2014): Den økonomiske situasjonen for norske husholdninger og deres betalingsproblemer. I *Forbrukstrender 2014. SIFO-survey*. Red. av Randi Lavik og Elling Borgeraas. Prosjektnotat nr 8. Oslo: SIFO [2009 – 2014]

3. BETALINGSPROBLEMER – HVORDAN DISSE LØSES OG HVILKE REGNINGER SOM PRIORITERES

Av

Torvald Tangeland

torvald.tangeland@sifo.no

I dette kapitlet skal vi se nærmere på andelen av norske husholdninger som har tilbakevendende betalingsproblemer og hva de mener er årsakene til at betalingsproblemene har oppstått.¹⁴ Videre skal vi kartlegge hvordan husholdningene løser betalingsproblemene og hvilke regninger de prioriterer å betale først og sist. I dette kapitlet avgrensner vi oss til å se på etablerte husholdningene. Det vil si at respondenter som er hjemmeboende barn og under 30 år er tatt ut av analysen siden disse ikke alltid har full oversikt over husholdningens økonomi. Videre er også studenter tatt ut av analysen siden de ofte har en noe avvikende husholdningsøkonomi sammen lignet med mer etablerte husholdningstyper.

Tilbakevendende betalingsproblemer

SIFOs definisjon av tilbakevendende betalingsproblemer avgrensner seg ikke til kun gjeldsproblemer, men inkluderer også problemer med å betale forfalte regninger. De som oppgir at de selv, eller andre i deres husholdning, i løpet av de siste tolv månedene svarte «av og til» eller «ofte» at de ikke hadde penger til å betale regninger, eller avdrag på lån, ved absolutt siste forfall blir definert å tilhøre en husholdning med tilbakevendende betalingsproblemer. En diskusjon av og begrunnelse for denne og tidligere definisjoner finnes i Poppe (2006).

Utbredelsen av tilbakevendende betalingsproblemer i perioden 1985 – 2015

SIFO har målt omfanget av tilbakevendende betalingsproblemer gjennom spørreundersøkelser blant et utvalg av norske husholdninger siden 1985. Kort oppsummert kan utviklingen i betalingsproblemer blant norske husholdninger i perioden 1985 – 2015 beskrives på følgende måte (figur 3-1). I 1985 ble omfanget av

betalingsproblemer målt til 6,0 prosent. På slutten av 1980-tallet steg andelen kraftig. Den høyeste målingen ble gjort i 1991 hvor 13,0 prosent av husholdningen hadde tilbakevendende betalingsproblemer. På midten av 1990-tallet stabiliserte andelen seg rundt 10 prosent. I perioden fra 1996 til 2008 var det en kontinuerlig nedadgående utvikling knyttet til andelen husholdninger med tilbakevendende betalingsproblemer. I 2008 nådde vi et historisk bunnivå på 3,6 prosent. Deretter beveget husholdningene seg inn i en periode med en oppadgående tendens. Estimert for 2009 var 5,3 prosent. I 2011 gjennomførte SIFO to web-baserte undersøkelser hvor spørsmålene knyttet til betalingsproblemer ble stilt. I SIFO-surveyen var det 8,1 prosent som hadde tilbakevendende betalingsproblemer. I den andre var betalingsproblemer estimert til 6,8 prosent (Poppe, 2011). Gjennomsnittet fra disse to undersøkelsene gir et anslag på at 7,5 prosent av norske husholdninger hadde et tilbakevendende betalingsproblem i 2011. I året etter var andelen med tilbakevendende betalingsproblemer redusert til 6 prosent. Reduksjonen fortsatte til 5,3 prosent i 2013-undersøkelsen. I 2014 snudde utviklingen seg igjen. I 2014 og 2015 hadde henholdsvis 5,8 prosent og 6,5 prosent av husholdningene tilbakevendende betalingsproblemer.

Når man sammenligner andelen med tilbakevendende betalingsproblemer med den gjennomsnittlige utlånsrenten til bankene kommer det tydelig frem at dette er to størrelser som har et tilsvarende utviklingsmønster. Korrelasjonen mellom rente nivået året før målingen av betalingsproblemer og andelen med betalingsproblemer i perioden 1989 og 2014 var 0,78. Denne samvariasjonen er ikke overraskende å observere da rentenivået påvirker kostnadene ved å ha lån.

Figur 3-1: Andelen husholdninger som har tilbakevendende betalingsproblemer og bankenes gjennomsnittlige utlånsrente¹⁵ i perioden 1985 – 2015¹⁶

¹⁴ Undersøkelsen er gjennomført som WEB-undersøkelse av TNS Gallup, våren 2015.

¹⁵ www.ssb.no/tabell/08175

¹⁶ Spørsmålsformulering

Til husholdninger med mer enn et husholdningsmedlem:

Egenrapporterte årsaker til betalingsproblemer

De siste årene har det vært en vekst i andelen med betalingsproblemer mens rentenivået har falt noe. Dette tyder på at det også er andre faktorer enn rentenivået som påvirker økonomien til husholdningene. Vi har derfor spurt husholdningen i perioden 2012 – 2015, hva de mente var hovedårsakene eller den medvirkende årsaken til at de har fått tilbakevendende betalingsproblemer.

I prinsippet er det to forhold som kan gi folk betalingsproblemer. Den første er knyttet til den relative størrelsen på gjelden i forhold til inntekt og samlet gjeld. Den andre er knyttet til livsbegivenheter som påvirker betalingsevnen til husholdningen (arbeidsledighet, sykdom, overgang til pensjonstilværelse, samlivsbrudd og flytting) (figur3-2).

I perioden 2012 – 2015 var den dominerende egenrapporterte årsaken til betalingsproblemene at husholdningene manglet oversikt/forglemmelse. Deretter fulgte arbeidsledighet. På tredje plass kom lånenes størrelse. Poppe (2012) har vist at det er en sammenheng mellom manglende kunnskap om økonomi og manglende oversikt over egen økonomi. Tangeland (2014) viste at desto flere lån husholdningene hadde, desto oftere oppga de at det var manglende oversikt som førte til at de hadde tilbakevendende betalingsproblemer.

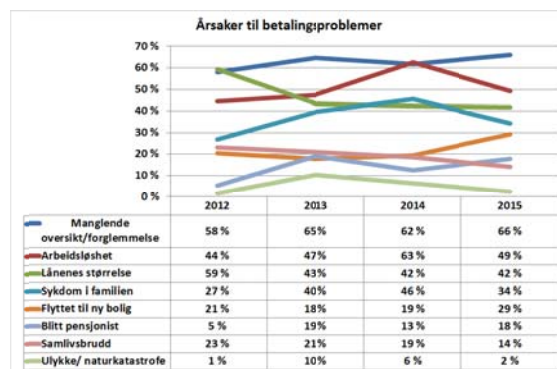
Det er interessant å legge merke til at den andre årsaken som også er knyttet til inntektsreduksjon, å bli pensjonist, i langt mindre grad resulterer i betalingsproblemer. Dette kan forklares med graden av planlegging. Å bli arbeidsledig er noe som de fleste ikke planlegger å bli, mens overgangen til pensjonering ofte er mer planlagt. Denne ulikheten i årsak til inntektsreduksjon gir ulike tidsvinduer til å redusere utgiftene sine slik at de i større grad står i forhold til inntektene. Sykdom i familien er en annen ukontrollerbar livsbegivenhet som i varierende grad synes å være årsak til betalingsproblemene. Samlivsbrudd og flytting til ny bolig blir av få trukket frem som årsak til betalingsproblemene.

Har det i løpet av det siste året hendt at husholdet ditt ikke har hatt penger til å betale regninger eller lån ved siste forfall?
(Ja/Nei/Vet ikke)

Hvis ja: Hvor sjelden eller ofte har husholdets betalingsproblemer forekommet? (En sjelden gang / Av og til / Ofte / Vet ikke)

Til husholdninger med ett husholdningsmedlem:
Har det i løpet av det siste året hendt at du selv ikke har hatt penger til å betale regninger eller lån ved absolutt siste forfall?
(Ja/Nei/Vet ikke)

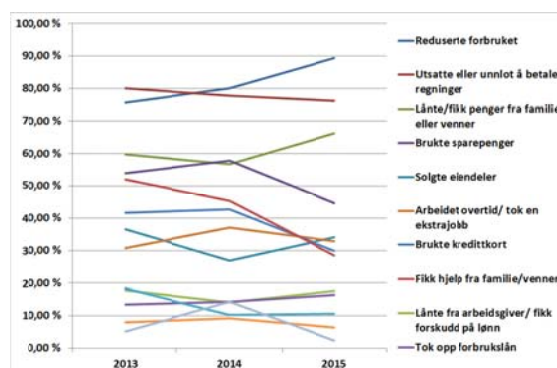
Hvis ja: Hvor sjelden eller ofte har husholdets betalingsproblemer forekommet? (En sjelden gang / Av og til / Ofte / Vet ikke)

Figur 3-2: Egenrapportert årsak til betalingsproblemer i perioden 2012-2015 (2012: N = 101, 2013: N = 89, 2014: N = 94 og 2015: N = 85)¹⁷

Hvordan løses betalingsproblemene?

Betalingsproblemer kan løses på en rekke ulike måter, figur 3. Den vanligste løsningen var å redusere eget forbruk. Deretter fulgte det å utsette eller unnlate å betale regninger når den forfalt. Deretter følger ulike løsninger som er knyttet til å øke tilgangen på «nye» penger gjennom lån/gaver fra familie eller venner. Bruk av sparepenger var også en vanlig løsning. Deretter følger salg av eiendeler, overtid/ekstra jobb, bruk av kredittkort og hjelp fra familie/venner. Blant de mindre vanlige løsningene finner vi lån fra arbeidsgiver, forbrukslån, kontokreditt, flytte til billigere bolig og ta opp banklån.

Figur 3-3: Hva gjorde du/dere for å få løst problemet sist dette skjedde? (2013: N = 84, 2014: N = 94, 2015: N = 87)

Betalingsproblemmråde

Når vi spør informantene som hadde tilbakevendende betalingsproblemer hva de hadde problemer med å betale, fremgår det av tabell 1 at det er et stort spekter av forbruksområder betalingsproblemene er knyttet til.

¹⁷ Spørsmålsformulering: Her følger noen av de vanligste årsakene til at man kommer i betalingsproblemer. Er disse hovedårsak, medvirkende årsak eller uten betydning for betalingsproblemene i husholdet ditt? I figuren er andelen som svarte hovedårsak og medvirkende årsak slått sammen.

Tabell 3-1: Var betalingsproblemene knyttet til en eller flere av disse regningene? (2014: N = 94 og 2015: N = 88) (Prosent)

Forbruksområde	2014	2015
NRK-lisens	47	56
Strøm	46	43
Mobiltelefon	41	42
Forbrukslån/avbetalingskjøp/kredittkortgjeld	44	36
Årsavgift bil	39	36
Annet	22	36
Kortgjeld	37	30
Kommunale avgifter	29	29
Privat gjeld	24	29
Husleie	29	26
Bredbånd (data/TV)		26
Studielån	22	16
Boliglån/rammelån	16	13
Barnehage	9	9

Prioritering av betalingsområder når man har betalingsproblemer

Når vi spør alle informantene, de med betalingsproblemer og de uten, om hvilke to regninger de ville ha betalt først dersom de ikke hadde penger til å betale alle, er det tydelig at utgifter til å bo (Boliglån/rammelån og husleie) og strøm er prioriterte områder (tabell 3-2). Svarene er påvirket av om de har de ulike utgiftspostene. For en husholdning uten barn i barnehage vil det ikke være aktuelt å prioritere denne utgiftsposten. For husholdninger med barn i barnehage vil det være naturlig å prioritere denne regningen siden misligholdes av denne regningen kan medføre at man mister barnehageplassen som igjen vil gjøre det vanskelig å jobbe. For husholdninger med barn i barnehage i 2015-undersøkelsen (N = 179) var det 12 prosent som hadde barnehage på førsteprioritet og 25 prosent som hadde denne utgiftsposten på andreprioritet. For husholdninger med barn i barnehage var den mest prioriterte regningen knyttet til boliglån/rammelån (40 % hadde dette som førsteprioritet).

Tabell 3-2: Dersom du hadde følgende regninger liggende til forfall nå, og ikke visste sikkert om du hadde penger til å betale alle i rett tid, hvilken prioritert rekkefølge ville du betalt dem? Vennligst oppgi de to regningene du først ville betalt. (Alle)

Forbruksområde	2014		2015	
	Første prioritet	Annen prioritet	Første prioritet	Annen prioritet
Boliglån/rammelån	31	9	28	9
Husleie	22	13	23	10
Årsavgift bil	10	10	13	14
Strøm	10	23	12	24
Kredittkortgjeld	10	10	8	11
Kommunale avgifter	3	7	3	7
Forbrukslån/avbetalingskjøp	2	8	3	5
Barnehage	2	4	3	5
NRK-lisens	2	5	2	6
Privat gjeld	2	2	1	2
Mobiltelefon	1	2	1	4
Annet	0	-	1	2
Studielån	1	2	1	1
N	1759	1759	1834	1614

Når vi snur problemstillingen og ber dem prioritere hvilke to regninger de ville ha ventet lengst med å betale fremkommer det at privat gjeld, mobiltelefon og NRK-lisensen er lavt prioritert (tabell 3-3).

Tabell 3-3: Dersom du hadde følgende regninger liggende til forfall nå, og ikke visste sikkert om du hadde penger til å betale alle i rett tid, hvilken prioritert rekkefølge ville du betalt dem? Vennligst oppgi de to regningene du ville la ligge lengst.

Forbruksområde	2014		2015	
	Lavest priorit	Nest lavest priorit	Lavest priorit	Nest lavest priorit
Privat gjeld	17	14	27	14
NRK-lisens	13	12	19	15
Mobiltelefon	14	13	14	18
Annet	0	0	7	8
Kommunale avgifter	7	10	6	9
Studielån	5	6	6	6
Kredittkortgjeld	8	8	4	9
Strøm	7	8	3	5
Forbrukslån/avbeta lingskjøp	5	7	3	5
Årsavgift bil	6	6	3	5
Boliglån/rammelån	6	4	3	3
Barnehage	3	5	3	3
Husleie	6	3	2	2
N	1759	1759	1853	1615

Konklusjon

Andelen husholdninger med tilbakevendende betalingsproblemer er fremdeles på et relativt lavt nivå. Likevel er det grunn til å følge nøye med på utviklingen fremover. Etter at andelen med norske husholdninger med tilbakevendende betalingsproblemer avtok i perioden 1996 – 2008, har andelen økt etter finanskrisen i høsten 2008. Historisk har utviklingen i betalingsproblemer fulgt renteutviklingen til bankene. Etter finanskrisen høsten 2008 har ikke dette vært tilfellet i like stor grad. Det er altså andre forklaringer på problemene enn kostnadene ved å ha lån som kan bidra til å forklare økningen i betalingsproblemer etter finanskrisen. Husholdningene rapporterer at det er mangel på oversikt/forglemmelse som er hovedårsaken eller den medvirkende årsaken til problemene. Arbeidsløshet blir også trukket frem som en av de viktigste årsakene. Når arbeidsledigheten nå stiger er det grunn til å frykte at i tiden fremover vil flere husholdninger få tilbakevendende betalingsproblemer.

Referanser

- Poppe, C. (2006). *Husholdningens økonomiske situasjon 2006* (Prosjektnotat. nr. 6-2006). Oslo: SIFO.
- Poppe, Christian. (2012). *Økonomisk utsatthet: Situasjonen for norske hushold i 2012* (Vol. nr. 2-2012). Oslo: SIFO.
- Tangeland, T. (2014). *Norske husholdningers økonomiske situasjon og betalingsproblemer i 2013* - SIFO-

survey 2005 – 2013. Prosjektnotat nr. 4-2014:
35s. . Oslo: Statens institutt for
forbruksforskning (SIFO).

4. GJELDFRI SOM PENSJONIST?

Av

Frode Alfnes

frode.alfnes@sifo.no

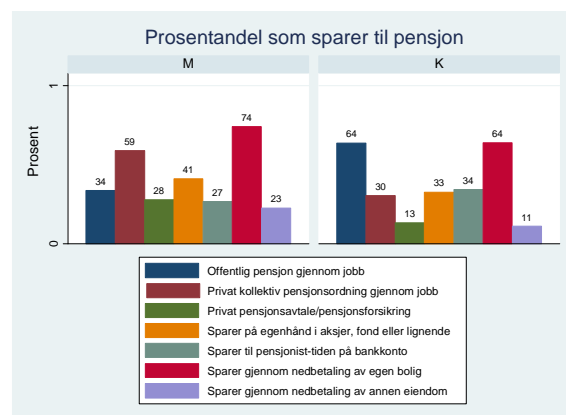
Nordmenn har de siste årene hatt en ganske kraftig økning i gjennomsnittlig boliggjeld (Thorsen, 2014), og det er ikke lenger sett på som avgjørende å være gjeldfri når man pensjonerer seg. Bankene er aktive i sin markedsføring av lånemuligheter rettet mot folk som nærmer seg pensjonsalderen og seniorlån med sikkerhet i bolig blir presentert som en mulighet til å leve ut sine drømmer som pensjonist (Brynestad, 2011). Samtidig har det vært noen advarende stemmer som har pekt på at de nye lånevanene blant eldre ikke er så uproblematisk som de framstilles (Pensjonistforbundet, 2013).

Vi vil her se på framtidige alderspensjonisters forventninger til sin egen økonomi som pensjonister, om de forventer å være fri for boliggjeld når de pensjonerer seg, hvordan de sparer til pensjonstiden og om de tror de kommer til å pensjonere seg så tidlig som mulig. For spørsmålene om forventet økonomi og gjeld kommer vi til å sammenligne svarene til de framtidige pensjonistene med de som alt er pensjonister. Dette gjør vi gjennom å analysere en serie med spørsmål fra SIFO-surveyen 2015. Spørreundersøkelsen har et representativt utvalg på 1004 personer mellom 18 og 80 år, hvorav 783 ikke mottar alderspensjon, 34 tar ut deler av alderspensjonen og 187 tar ut hele alderspensjonen. Undersøkelsen ble gjennomført av Norstat som WEB-studie.

I analysen har vi laget en aldersgruppevariabel som deler de som ikke mottar alderspensjon inn i fem aldersgrupper: under 30, 30-39, 40-49, 50-59 og 60+. Vi har i tillegg lagt til to grupper pensjonister. De 34 som tar ut deler av alderspensjonen kaller vi AFP og de 187 som tar ut hele alderspensjonen kaller vi Pensjonister. På mange av grafene vil vi derfor ha syv aldersgrupper, fem for de som ikke mottar alderspensjon og to for de som mottar alderspensjon.

Sparing til pensjon

De vanligste måtene å spare til pensjonstiden er gjennom pensjonsordninger på jobben og ved nedbetaling av boliggjeld. I Figur 4-1, presenterer vi resultatene fra spørsmålet «Sparer du til pensjonist-tiden på noen av de følgende måtene?» Figuren er basert på de som er over 40 år og ikke tar ut alderspensjon. De mellom 5 og 10 % av respondentene som svarte Vet ikke på hvert av spørsmålene er fjernet.

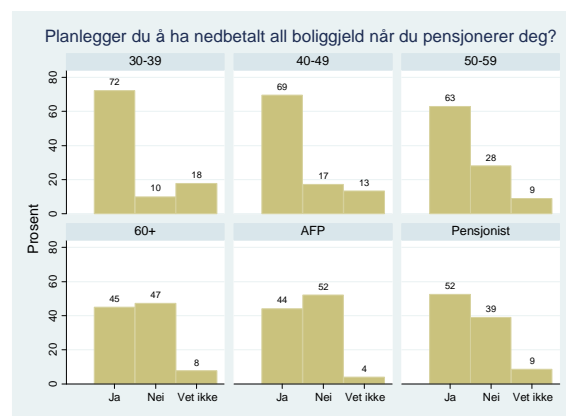

Figur 4-1: Prosentandel som sparer til pensjon

Flertallet av menn jobber i privat sektor og flertallet av kvinner jobber i offentligsektor, og dette vises tydelig i pensjonsordningene deres. Ser vi samlet på offentlig og private pensjonsavtaler gjennom jobb, finner vi at 93 % av mennene og 94 % av kvinnene sier de har slike avtaler. Vesentlig flere menn enn kvinner sier de sparer i private pensjonsforsikringer eller i aksjer, mens flere kvinner sparer til pensjonisttiden på bankkonto. En høy andel av både menn og kvinner sier de sparer gjennom nedbetaling av egen bolig, men andelen er noe høyere blant menn. Det er også mer vanlig blant menn å spare til pensjonstiden gjennom annen eiendom.

Forventninger om gjeld som pensjonist

Vi spurte de som ikke hadde pensjonert seg «Planlegger du å ha nedbetalt all boliggjeld når du pensjonerer deg?». Tilsvarende spurte vi pensjonistene «Hadde du nedbetalt all boliggjeld da du pensjonerte deg?». Svarkategoriene for de som ikke var pensjonister var Ja, Nei og Vet ikke, mens for pensjonistene var svarkategoriene Ja, Nei og Uaktuelt, hadde ikke boliggjeld. Figur 4-2 presenterer resultatene fra de to spørsmålene for aldersgruppene 30 år og eldre.

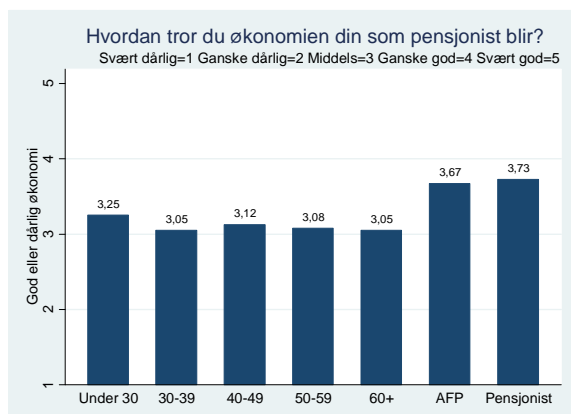
Figur 4-2: Nedbetaling av boliggjeld

Vi ser at det er en gradvis utvikling fra de unge til de eldre på om de planlegger å ha nedbetalt all boliggjeld når de pensjonerer seg. Kun 10 % av de i 30-årene svarer at de ikke planlegger å være ferdig med boliggjelden når de pensjonerer seg. Blant de som er 60+ så er det rundt halvparten som svarer at de ikke kommer til å være ferdig med boliggjelden når de pensjonerer seg. Blant de som tar ut full alderspensjon er det 39 % som sier de hadde boliggjeld da de pensjonerte seg.

Det er vanskelig å finne noe klart mønster med hensyn til sosioøkonomiske bakgrunnsvariabler når det gjelder forventninger om og faktisk boliggjeld når man blir pensjonist. Hvis vi skal trekke fram en ting, så er det blant de mest ressurssterke (universitetsutdanning på mer enn fire år og/eller husholdningsinntekt over 1,4 millioner) det er størst samsvar mellom det de forventer og det tilsvarende gruppe som alt er pensjonister oppgir.

Forventninger om økonomi som pensjonist

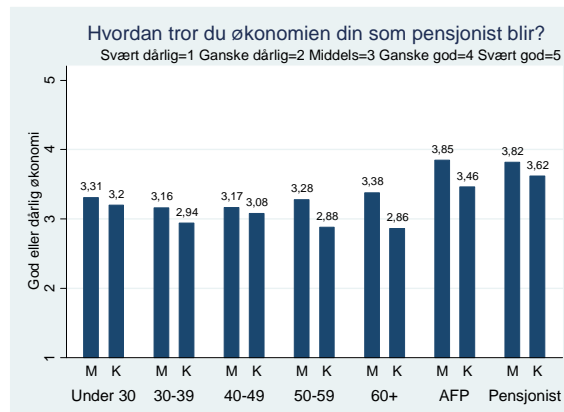
Vi spurte de som ikke mottok alderspensjon «Hvordan tror du økonomien din som pensjonist blir?». Tilsvarende spurte vi de som mottok alderspensjon «Hvordan vurderer du økonomien din som pensjonist?». Svarkategoriene for begge spørsmålene var Svært dårlig = 1, Ganske dårlig = 2, Middels = 3, Ganske god = 4, Svært god = 5, og Vet ikke = 6. Figur 4-3 viser gjennomsnittscoren fordelt på aldersgruppene. De fem første søylene fra venstre presenterer resultatene for de som ikke er pensjonister, mens de to søylene lengst til høyre er for de som er pensjonister. De som har svart Vet ikke er ekskludert.

Figur 4-3: Hvordan tror du økonomien din som pensjonist blir? / Hvordan vurderer du økonomien din som pensjonist?

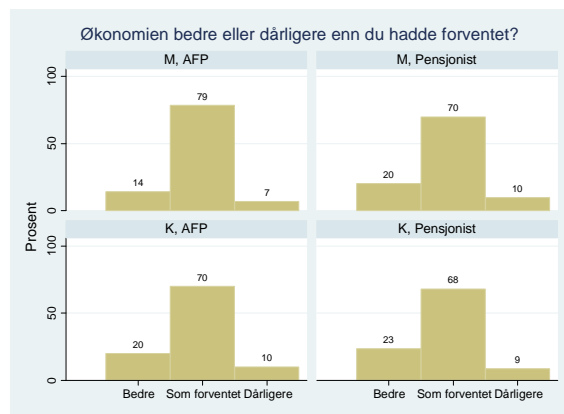
Vi ser at folk i alle aldre som ikke er pensjonister (de fem kategoriene til venstre i figuren) i gjennomsnitt tror at økonomien som pensjonister kommer til å være middels god. Pensjonistene er i gjennomsnitt mer positiv til sin egen økonomi, enn forventningene til de som enda ikke er alderspensjonister. Hvis man skiller mellom kjønnene,

ser man at det for både menn og kvinner er en relativt stor forskjell mellom forventet og opplevde økonomi som pensjonister. Spesielt blant kvinnene er det stor forskjell mellom forventningene til de eldste som fortsatt ikke er pensjonister og de som alt har pensjonert seg. Se Figur 4-3.

Figur 4-4: Hvordan tror du økonomien din som pensjonist blir? / Hvordan vurderer du økonomien din som pensjonist? Etter kjønn og alder

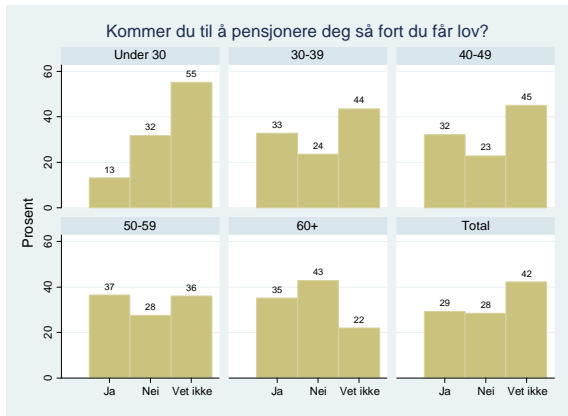
Når vi spør pensjonistene «Er økonomien din som pensjonist bedre eller dårligere enn du hadde forventet?» sier de fleste at den er som forventet. Som vi ser av Figur 4-5 er det flere som sier den er bedre enn forventet enn de som sier den er dårligere enn forventet. Dette stemmer godt overens med resultatene fra Figur 4-4 som viste at pensjonistene var mer fornøyd med økonomien enn de som ikke var pensjonister forventet å bli når de ble pensjonister. Som i Figur 4-4, er det også blant kvinnene man ser den største forbedringen fra forventet til opplevd økonomi som pensjonist i Figur 4-5.

Figur 4-5: Pensjonistøkonomien som forventet?

Pensjonstidspunkt

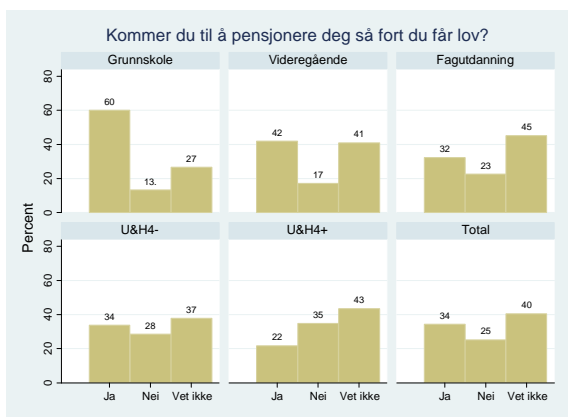
Det er nå mulig for svært mange selv å velge når de skal gå av med pensjon. For de fleste vil valg av pensjonstidspunkt påvirke hvor mye de får utbetalt i pensjon. Vi har derfor spurt om «Kommer du til å pensjonere deg så fort som mulig?» Resultatene presenteres i Figur 4-6.

Figur 4-6: Forventet pensjonstidspunkt fordelt på alder

Hvis man ser bort fra de under 30, så ligger andelen som sier Ja til at de kommer til å pensjonere seg så fort de får lov relativt stabilt på ca. en-tredjedel. Andelen Vet ikke går ned og andel som sier Nei øker når de nærmer seg pensjonistalderen.

I Figur 4-7 viser forventet pensjonsalder fordelt på utdanning. Vi ser at de med kun grunnskole skiller seg ut med et ønske om å pensjonere seg så fort som mulig, mens de med mer enn fire år universitet- eller høyskoleutdanning er de som helst vil vente med å pensjonere seg. Spesielt blant menn er det store forskjeller mellom utdanningsgruppene.

Figur 4-7: Forventet pensjonstidspunkt fordelt på utdanning

Oppsummering

Vi har her prøvd å redegjøre for hvilke utsikter folk har med tanke på sin egen økonomi som pensjonister. Vi ser at de fleste sparere gjennom pensjonsordninger på jobben og gjennom boligsparing. De fleste ser også for seg at de skal ha nedbetalt all boliggjeld til de blir pensjonister. Menn sparer i større grad enn kvinner i andre spareprodukter enn bankkonto.

Jo yngre man er, desto mer optimistisk er man med tanke på å få nedbetalt all boliggjeld når man pensjonere seg. Ser vi på de som er over 60 og ikke tar ut alderspensjon, samt de som tar ut bare delvis alderspensjon, så svarer ca.

halvparten at de kommer til å ha eller hadde boliggjeld da de pensjoner/-te seg. Dette er en høyere andel enn dagens pensjonister, der 39 prosent sier de hadde boliggjeld da de pensjonerte seg.

Utsiktene til pensjonistøkonomien tror folk i gjennomsnitt kommer til å være middels bra, mens pensjonistene selv er mer positive til sin økonomi. Spesielt blant kvinnene er forskjellen stor mellom det de forventer i årene før de pensjonere seg og det de opplever som pensjonister.

Det er ca. like mange som sier de kommer til å pensjonere seg så fort de får lov som sier de ikke kommer til å gjøre det. Men det er svært mange som ikke vet. Blant de som er over 30 år er det ca. en-tredjedel som sier de vil pensjonere seg så fort som mulig. Spesielt blant menn med kun grunnskole er det et ønske om å få pensjonere seg så fort som mulig.

Litteratur

- Brynstad, E. (2011). «Veksler inn bolig i økt pensjon», Aftenposten 12.oktober 2011. <http://www.aftenposten.no/okonomi/innland/Veksler-inn-bolig-i-okt-pensjon-5331444.html>
- Thorsen, L.R. (2014). «Økt boliggjeld, men også økte inntekter», *Samfunnspeilet* 5/2014, s.54-58.
- Pensjonistforbundet (2013). «Advarer mot pensjonistlån». <https://pensjonistforbundet.no/nyhet/420-advarer-mot-pensjonistlan>

5. MANGE KJØPER VIRTUELLE VARER I DATASPILL – OGSÅ VOKSNE

Av

Ingrid Kjørstad

ingrid.kjorstad@sifo.no

Dette kapitlet ser nærmere på hva voksne oppgir å bruke på virtuelle varer og tjenester i spill. Mye av fokuset på kjøp av virtuelle varer og tjenester i spill har handlet om barns bruk, eller overforbruk. Noen ekstreme tilfeller får store oppslag i media og etterlater et inntrykk av at barns pengebruk på kjøp av gull, nøkler, smurfe-bær, virtuelle klær osv. er stor.¹⁸ I august formidlet VG historien om en gutt på 10 år som hadde brukt nærmere 60.000 kroner på kjøp av virtuelle skattekister i spillet Clash of Clans på den nye smartmobilen sin.¹⁹ Forbrukerombudet, ved Ann Hege Skogly, kommenterer saken i avisen og sier: *Vi kjenner dessverre til en god del tilfeller hvor foreldrene har fått regninger på tusener og titusener av kroner, der barn har investert i virtuelle skattekister eller andre ting i spill.*

I en tidligere SIFO undersøkelse (Kjørstad, Brusdal, & Ånestad, 2010) fant vi at barn og unge generelt ikke brukte mye penger i digitale underholdningsspill, på tross av mange muligheter for eksempel i kommersielle nettsamfunn allerede for 5-6 år siden. Inntrykket fra en nyere kvalitativ SIFO undersøkelse av barns bruk av nettbrett og smartmobil (Storm-Mathisen & Kjørstad, 2015), er at det heller ikke er mange barn som bruker mye penger på virtuelle varer og tjenester i spill. Foreldrene synes å være opptatt av å forhindre kjøp, og benytter både tekniske innstillinger i enhetene det spilles på og snakker med barna om forskjellen på ekte og virtuelle penger.

Den raske utviklingen av smarttelefoner, nettbrett, apper og digitale spill de senere årene har økt det kommersielle presset rettet mot spillere av digitale spill. Vi vet at det ikke bare er barn, men også ungdom og voksne som spiller. Disse gruppene har potensielt mulighet til å bruke mer penger, men det mangler kunnskap om hvor mye de bruker på dette området. Dette kapitlet ser derfor litt

nærmere på hva voksne (18-80 år) oppgir å bruke på virtuelle varer og tjenester i spill.

Ny finansieringsmodell i spillindustrien – økende andel av voksne spillere

Vi har de siste årene sett en dreining i retning av en ny finansieringsmodell i spillindustrien, hvor spillerens betalingsvilje nå veves tettere inn i selve spillet mot at det tidligere var vanlig med en større inngangssum (kjøp av fysiske spillpakker). Selve spillet eller appen er nå oftere gratis eller rimelig i anskaffelse, men ved å gjøre mikrotransaksjoner underveis åpnes nye muligheter i spillet som ellers kanskje er vanskelig eller umulig å få tilgang til. I tillegg betales det gjerne med en fiktiv valuta i spillet, hvilket er med å skjule bruken av virkelige penger. Teknofil.no²⁰ skriver at omtrent 80 prosent av inntektene til apputviklerne kommer fra i-app kjøp, ikke fra kjøp av selve appene. Finske Supercell (som står bak spill som Clash of Clans og HayDay) solgte for eksempel alene virtuelle diamanter for mer enn 5 milliarder kroner i 2013.²¹

Det arbeides både nasjonalt og internasjonalt for at utviklere og forhandlere av apper og spill tydeligere skal merke de spillene som tilrettelegger for mikrotransaksjoner,²² og hensynet til barn og unge som en særlig sårbar forbrukergruppe løftes frem som drivkraft i dette arbeidet.

Industriens utrolige økonomiske vekst tyder på at det ikke bare er barn som spiller og bruker småpenger på kjøp i apper og spill. I hvilken grad ungdom og voksne bruker penger på virtuelle varer og tjenester i digitale spill er et interessant spørsmål, særlig med tanke på at andelen spillere blant voksne er økende i alle aldersgrupper - samt at de vanligvis har større tilgang til penger enn barn og unge. Videre innlemmes mikrotransaksjoner nå også i stadig flere av de store dataspill titlene (for eksempel Counter Strike og FIFA) som tradisjonelt har vært solgt som komplette spill i spill-butikker eller nedlastinger online. I mange online spill kan spillerne nå kjøpe forskjellige virtuelle varer og tjenester med funksjoner som varierer fra rent estetiske og status-relaterte til økte vinningsjanser og tilgang til ekstra ressurser.

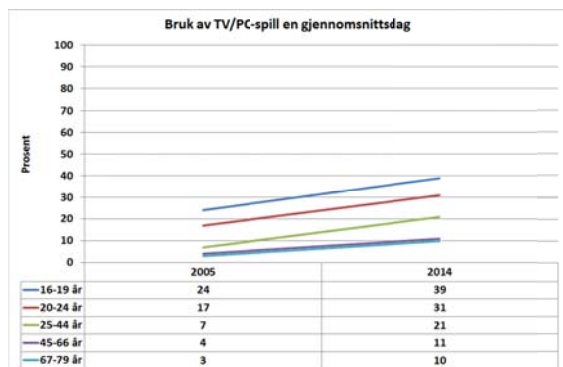
¹⁸ Forbrukerombudet har hatt oppslag med tips og råd knyttet til å begrense pengebruk i spill og apper, for eksempel <http://www.forbrukerombudet.no/2014/12/11043672.0> publisert 25.12.2014, nedlastet 1.6.2015.

¹⁹ Publisert 10.8.2015, <http://www.vg.no/forbruker/mobil-og-tele/victor-10-brukte-58-000-i-mobilspill/a/23501112/>, nedlastet 10.09.2015.

²⁰ Publisert 28.2.2014, <http://www.teknofil.no/artikler/eu-har-sett-seg-lei-av-kjop-i-app/157568>, nedlastet 31.5.2015

²¹ Publisert 10.3.2014, <http://www.nrk.no/kultur/derfor-tjener-de-30-millioner-1.1150223>, nedlastet 1.6.2015.

²² Publisert 22.12.2014, <http://www.forbrukerombudet.no/2014/12/apple-og-google-gjoer-in-app-kjoep-i-spill-tryggere>, nedlastet 1.6.2015.

Figur 5-1 Andel som har brukt PC-spill eller TV-spill en gjennomsnittsdag, etter alder, i prosent. SSB Mediebarometer 2014 (2015).

I årets Mediebarometer fra SSB (SSB ved Vaage, 2015) ser vi at andelen som har brukt PC-spill eller TV-spill en gjennomsnittsdag har økt mest dramatisk for aldersgruppen 25-44 år²³ over de siste ti årene. Dette betyr kanskje at mange av dem som var med å trekke opp gjennomsnittet for bruk i yngre aldersgrupper tidligere år, har fortsatt og spille som etablerte voksne. I tillegg er det nærliggende å anta at spilling av mindre krevende spill på håndholdte og mobile teknologier også passer inn i mange voksnes relativt hektiske liv. Dette støttes av tall fra NSM (Norsk spill- og multimedia leverandørforening) som viser at kjøp av spill til mobiltelefoner og nettbrett steg med hele 33 prosent fra 2013 til 2014.²⁴

Mer enn hver tiende voksen har brukt penger på virtuelle varer i digitale spill

Tall fra årets SIFO survey viser at 13 prosent (18-80 år) oppgir å ha brukt penger på virtuelle varer og tjenester i digitale spill, siste 4 uker. Spørsmålet vi har stilt lyder *Omtrent hvor mye penger brukte du på virtuelle varer og tjenester i digitale spill siste 4 uker*. Det skiller altså hverken på hvilken plattform det spilles på eller hvilken betalingsløsning som benyttes, vi er i denne omgang særlig interessert i å kartlegge omfanget av dette markedet. «Digitale spill» er et romslig begrep som kan romme alt fra ulike pengespill, Counter Strike, World of Warcraft Candy Crush, HayDay og Movie Star Planet. For å tydeliggjøre at vi i dette spørsmålet primært tenkte på underholdningsspill (ikke tradisjonelle pengespill eller abonnementsavgifter) har intervjuerne lest opp spesifiseringen «eksempler på virtuelle varer og tjenester i digitale spill er mynter/våpen/skins/karakterer/tid/utvidelser (kjøpt gjennom offisielle og uoffisielle kanaler)». Fra andre data i årets SIFO survey (Slette-meås, 2015) ser vi at betaling med mobiltelefon både er velkjent og hyppig brukt av mange, og vi så over at nordmenn i alle aldre spiller en del dataspill – men bruker de noe særlig med penger på virtuelle varer og tjenester i spillene? Hvorvidt pengene er brukt på vegne av barn

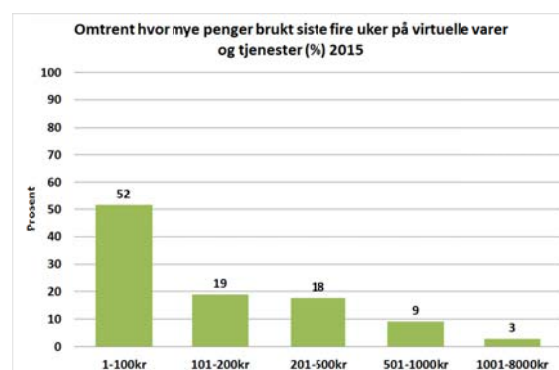
²³ I Mediebarometeret fanges ikke spilling på nettbrett og smartmobil opp eksplisitt.

²⁴ Publisert 2.3.2015, <http://angi-nordic.com/portfolio/nordmenn-kjoper-dataspill-for-nesten-2-mrd-kr/>, nedlastet 1.6.2015.

eller egen spilling kan vi ikke si noe om, men det er nærliggende å anta at begge deler kan være tilfellet. Videre kan underrapportering forekomme både som resultat av forsøk på å skjule denne type pengebruk, og som resultat av at det er vanskelig å holde oversikt over hvor mye penger som brukes i sum når hver kjøpesum enkeltvis er lav.

Stor spredning i hvor mye penger folk bruker på virtuelle varer

Når vi ser nærmere på hvor mye penger spillerne har brukt i løpet av siste måned på å kjøpe virtuelle varer og tjenester, finner vi stor spredning.

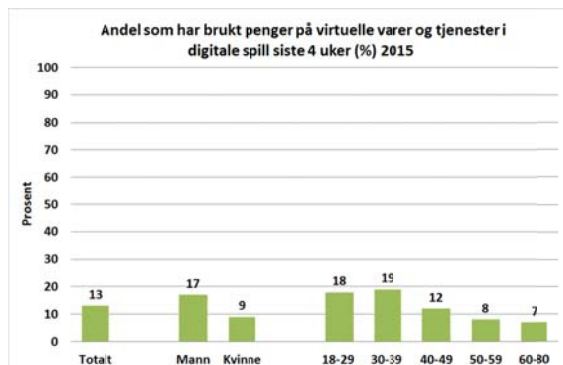

Figur 5-2 Fordeling i prosent, kroner brukt på virtuelle varer og tjenester i digitale spill (N=126). SIFO Survey 2015

Det gjennomsnittlige beløp er kr 303 kroner og modus er 100 kroner, mens minimumsbeløpet er 1 kr og maksimumsbeløpet er 8000 kr.

I figuren over ser vi at omtrent halvparten av dem som kjøper varer og tjenester i digitale spill brukte hundre kroner eller mindre siste fire uker. Dette er en relativt liten sum, men det er likevel nok til at flere mikrotransaksjoner kan være gjennomført. Mange kjøp i apper og digitale spill har både lave og høye enkeltkostnader å velge mellom, er svært enkle å gjennomføre og gir umiddelbar løsning for eksempel på en hindring for videre progresjon. De virtuelle varene og tjenestene koster ofte fra 9 kr og oppover til mer enn 1000 kr. Videre i fordelingen over fremgår det at 24 personer har brukt fra 101 til 200 kroner, samt at hele 37 personer har brukt fra 201 til 8000 kroner i digitale spill, siste fire uker.

Klare forskjeller – både mellom kjønn og aldersgrupper

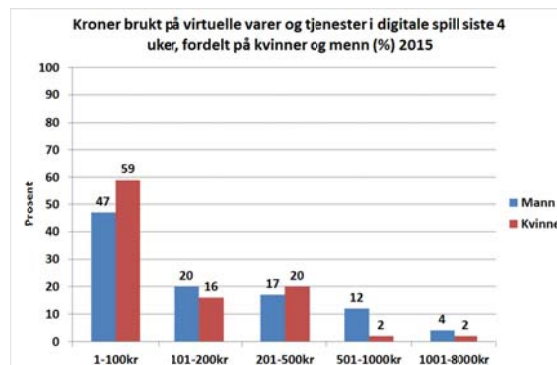

Figur 5-3 Andel som har brukt penger på virtuelle varer og tjenester i digitale spill siste fire uker. Kjønn og alder. Prosent (N 1004). Sig. $p < 0.05$, Kji-kvadrat-test

Av en større europeisk kartlegging av dataspilling og spillere i 2012 fremgår det at 53 % av nordmenn i alderen 16-64 år spiller digitale spill²⁵, samt at kjønnsforskjellene er små (menn 54 % og kvinner 46 %) (IpsosMediaCT, 2012). I SIFO surveyen går tendensen i samme retning men forskjellen er tydeligere. Vi finner en signifikant forskjell mellom andel menn og kvinner som har brukt penger på virtuelle varer og tjenester i digitale spill. En forklaring kan være at gutter (og dermed trolig også unge menn) spiller klart oftere og bruker mer tid enn jenter på spilling. I tillegg spiller gutter oftere på spillkonsoller og pc (Medietilsynet, 2015), og vi ser at de nye i-spill kjøpstilbudene har kommet også i de spillene.

Videre ser vi i figuren over at det er signifikant flere i aldersgruppene 18-29 år og 30-39 år har brukt penger på virtuelle varer og tjenester i spill siste 4 uker, enn i de eldre aldersgruppene. Dette kan trolig forklares med yngre aldersgruppers mer 'naturlige' forhold til ny teknologi og erfaring med spill og spilling, samt en mer ubekymret innstilling til nye betalingsformer enn de eldre (Slettemeås, 2015).

Mindre kjønnsforskjeller i hvor mye penger som er brukt

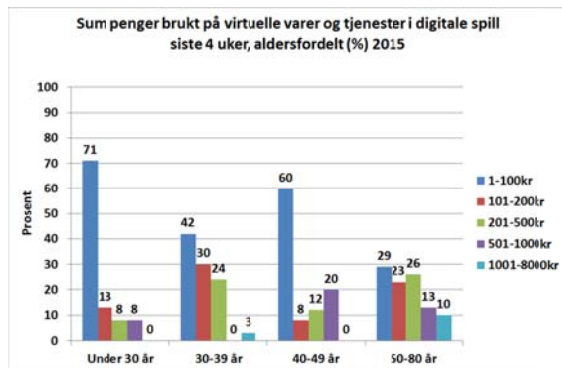

Figur 5-4 Kroner brukt på virtuelle varer og tjenester i digitale spill siste 4 uker, fordelt på kvinner og menn som oppgir å ha kjøpt. Prosent (N 127). Ikke sig.

Tidligere så vi at det er signifikant flere menn enn kvinner som har brukt penger på virtuelle varer og tjenester i digitale spill siste fire uker. Når vi undersøker videre hvor mye penger som brukes blant dem som har kjøpt noe, finner vi at kjønnsforskjellene ikke er så markante. Det er en større andel kvinner enn menn som har brukt under hundre kroner, og nesten tilsvarende større andel menn enn kvinner som bruker 501-1000 kroner, men i hovedtrekk er tendensen lik. Jenter (og dermed kanskje også unge kvinner) oppgir å spille klart mer enn gutter på smarttelefon og nettbrett (Medietilsynet, 2015), samtidig som færre kvinner bruker penger på virtuelle varer og tjenester over hodet. Den type småspill som jenter spiller brukes gjerne i små tidslommer mellom andre aktiviteter, er lette å starte og avslutte og krever ikke noen dyp involvering fra spilleren (Storm-Mathisen & Kjørstad, 2015). Ettersom spillene er 'flyktige' kan det være mindre attraktivt å bruke penger i spillet. Motsatt spiller flere gutter spill der spilleren investerer mye (tid, penger og personlig engasjement) i å bygge karakterer med attraktive eller sterke egenskaper, hvilket igjen vil forklare at menn bruker mest penger på virtuelle varer og tjenester. Likevel er det altså verdt å merke seg at kjønnsforskjellene blant dem som bruker penger ikke er sterke, hvilket betyr at også kvinner bruker en del penger på kjøp i digitale spill – som igjen harmonerer med at stadig flere jenter/kvinner spiller digitale spill.

²⁵ Studien er gjennomført via web-panel og inkluderer alle slags digitale spill på alle slags plattformer. Undersøkelsen er gjennomført av Norstat.

Klare forskjeller i sum penger brukt mellom aldersgrupper

Figur 5-5 Kroner brukt på virtuelle varer og tjenester i digitale spill siste 4 uker, fordelt på aldersgrupper blant dem som oppgir å ha kjøpt. Prosent (N 127). Sig. $p < 0.01$, Kji-kvadrat-test.

Når vi ser på hvordan de som har kjøpt fordeles på alderskategori og antall kroner brukt, er det interessant å se at spredningen på de ulike kronekategoriene er jevnest for den eldste alderskategorien (50-99 år). Dette er overraskende, og vil være interessant å undersøke nærmere. En mulig forklaring kan være at det i denne alderskategorien er flere med god tid og mye penger. En annen at noen har forstått vårt spørsmål til også å omhandle pengebruk i online pengespill. Vi kan se samme mønster for alderskategorien 30-39 år, om enn noe svakere. For denne kategorien er det mer nærliggende å anta at flere fremdeles spiller pc- og konsollspill, og at det samtidig er flere med bedre økonomi. På samme måte er det tilsynelatende åpenbart at det i kategorien under 30 år befinner seg flere studenter med svak økonomi. I aldersgruppen 40-49 år finner vi både en majoritet som bruker lite penger samt økende heller enn minkende andeler i de større kronekategoriene.

Oppsummering

Funnene i denne undersøkelsen viser overraskende resultater. Vi vet at spillbransjen har enorme inntekter fra salg av virtuelle varer i spill og at mange voksne spiller digitale spill. Likevel finner vi at andelen voksne som oppgir å bruke penger på virtuelle varer og tjenester bare er 13 %, selv om det er stor spredning i hvor mye penger de bruker på virtuelle varer og i sum penger brukt mellom aldersgrupper. Våre tidligere undersøkelser viser at barn (og deres foreldre) også i liten grad oppgir at de bruker

penger i digitale spill. En mulig forklaring på denne lave andelen kan være at det særlig er spillere i aldersgruppen mellom 12 og 18 år som bruker penger på virtuelle varer i spill. I videre undersøkelser vil det derfor være særlig interessant å undersøke nærmere pengebruk på virtuelle varer og tjenester blant ungdom. Det er i denne aldersgruppen at vi også finner mange av de som spiller mest (jf. SSB i fig.1). En annen forklaring kan være at det ikke er gjennom disse mikro-transaksjonene spillindustrien tjener sine penger, men vi ser at særlig de deler av bransjen som utvikler nettopp spill med mikro-transaksjoner for håndholdte konsoller har hatt en enorm vekst de senere år. En siste mulig forklaring kan være at kjøp av virtuelle varer og tjenester i spill ikke oppfattes eller registreres av forbrukeren like tydelig som kjøp på linje med kjøp av mer tradisjonelle (fysiske) varer og tjenester. Ofte har man en konto knyttet til et kort og selve kjøpsprosessen er mindre tydelig, samtidig som summene synes ubetydelige slik at de blir vanskelige å følge med på for den enkelte. I så tilfelle trenger vi andre metoder enn spørreskjema for å undersøke dette videre.

Referanser

- IpsosMediaCT. (2012). Videogames in Europe: Consumer Study. Norway. Interactive Software Federation of Europe (ISFE).
- Kjørstad, I., Brusdal, R., & Ånestad, S. E. (2010). *Barn som forbrukere av kommersielle nettsamfunn*. Oslo: Statens Institutt for Forbruksforskning.
- Medietilsynet. (2015). *Barn og Medier 2014. Barn og unges (9-16 år) bruk og opplevelser av medier*. Fredrikstad: Medietilsynet, Trygg Bruk.
- Slettebø, D. (2015). Mobil betaling In R. Lavik, & Borgeraas, E. (Ed.), *Forbrukstrender 2015* (pp. 39-46). Oslo: Statens institutt for forbruksforskning
- SSB ved Vaage, O. F. (2015). *Norsk mediebarometer 2014*. Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.
- Storm-Mathisen, A., & Kjørstad, I. (2015). *Barns bruk av smarttelefon og nettbrett - En kvalitativ undersøkelse av reguleringens idealer og praksiser*. Oslo: Statens institutt for forbruksforskning.

utlandet (Betsson, Unibet e.l.) på noen av følgende kanaler?

6. MOBILREKLAME ØKER INNSATSEN I PENGESPILL

Av

Anita Borch

anita.borch@sifo.no

Introduksjon

Reklame er én av mange faktorer som påvirker forbruket av pengespill (Binde, 2007). Så langt har de fleste studier av pengespillreklame omhandlet reklame generelt eller spesielle spill slik som Lotto og spilleautomater. Få undersøkelser har fokusert på effekten av ulike reklamekanaler. Dette til tross for at ulike reklamekanaler kan ta forskjellige virkemidler med ulike effekter i bruk for å påvirke spillere. Særlig lav er kunnskapen om reklame på nye, digitale kanaler som internett, digital-TV og mobiltelefon. Et unntak er en australsk studie som spesielt tar for seg reklame på internett. Studien indikerer blant annet at spillere uten rapporterte spilleproblemer øker innsatsen på pengespill etter å ha sett reklame på internett (Hingra et al., 2014). Hvorvidt sammenhengen mellom reklameeksponering og innsats i pengespill også gjør seg gjeldene i andre land og på andre kanaler, er imidlertid usikkert. Med «innsats i pengespill» menes her beløpet man har brukt på å kjøpe spill, ikke beløpet man sitter igjen med etter at gevinsten er tatt med i betraktning. Innsats i pengespill er et mål på risikovilje, det vil si det man er villig til å tape for å vinne.

Denne studien omhandler reklame på mobiltelefon og hvordan denne skiller seg ut fra reklame på andre kanaler. Nærmere bestemt vil jeg ta utgangspunkt i andelen som oppgir å ha sett reklame for pengespill fra nasjonale og internasjonale tilbydere på mobilen og undersøke hvordan disse skiller seg ut fra andre, blant annet med hensyn til innsats i pengespill og holdninger til pengespillreklame.

Spørsmålene

Studien bygger på fem spørsmål som inngikk i SIFO-surveyen 2015.²⁶ De to første spørsmålene lød:

- *Har du i løpet av de siste 12 mnd sett reklame for pengespill fra norske tilbydere (Norsk Tipping, Norsk Rikstoto) på noen av følgende kanaler?*
- *Har du i løpet av de siste 12 mnd sett reklame for pengespill fra selskaper som er registrert i*

Svaralternativene i begge spørsmålene var «mobiltelefon», «Internett» «TV», «avis, magasiner o.l.», «utereklame (reklame på vegger, stolper e.l.)», «andre kanaler» (åpent), og svaralternativene på disse var 'ja' 'nei' og 'vet ikke'.

Det tredje spørsmålet lød:

- *Har du i løpet av de siste 12 mnd spilt pengespill via følgende kanaler?*

Svaralternativene var ««mobiltelefon», «Internett» «TV», «butikk, kiosk eller annet utsalgssted», «bingohall», «andre kanaler» (åpent) og svaralternativene på disse var 'ja' 'nei' og 'vet ikke'.

De som hadde spilt pengespill i løpet av de siste 12 månedene fikk spørsmålet:

- *Hvor mye penger bruker du på pengespill i måneden?*

Svaralternativene var «ca. ____ kr» (åpent), «vet ikke» og «vil ikke svare».

Siste spørsmål lød:

- *Hvor enig er du i følgende påstander (svært uenig, ganske uenig, både enig og uenig, ganske enig, svært enig, vet ikke)*
 - *Det er for mye reklame for pengespill fra norske spilltilbydere (Norsk Tipping og Norsk Rikstoto)*
 - *Det er for mye reklame for pengespill fra selskaper som er registrert i utlandet (Betsson, Unibet e.l.)*

Analysen bygger på frekvensanalyser (Figur 1, Figur 2 og Figur 3), sammenligning av gjennomsnitt (Tabell 2) og bivariate korrelasjonssammenhenger (Tabell 1 og Tabell 3). Bivariate korrelasjonsanalyser gir et mål på den statistiske sammenhengen mellom to variable der de måler sammenhengens styrke. Styrkeforholdet kan variere fra 0 til 1, og jo nærmere 1, desto sterkere er en sammenhengen. Sammenhengen kan være positiv eller negativ. Den er positiv dersom verdien av den variabelen øker når verdien av den andre variabelen øker. Den er negativ dersom verdien av den ene variabelen reduseres når verdien av den andre variabelen øker.

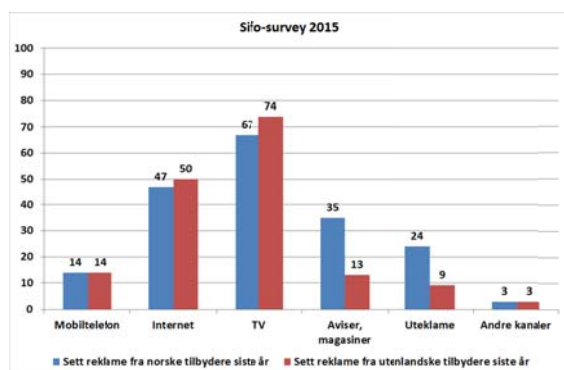
Det er viktig å merke seg at spørsmål 1-4 omhandler hva man oppgir å ha sett, spilt og bruk av penger på spill, ikke hva de faktisk har sett, spilt og brukt. Fordreide minner, pragmatisk besvarelse og annet kan gjøre at det man svarer ikke alltid reflekterer faktiske forhold. Det er også viktig å merke seg at det påviste statistiske sammenhenger ikke sier noen ting om kausalforholdet

²⁶ Undersøkelsen er gjennomført av Norstat som en Web-studie

(årsak-virkning) mellom to variable. Noen antagelser om sammenhenger kan likevel trekkes med forbehold.

Resultater

Figur 1 viser andelen som har sett reklame for pengespill fra norske og utenlandske tilbydere siste år på ulike kanaler.

Figur 6-1: Har sett reklame for pengespill fra norske og utenlandske tilbydere i løpet av siste 12 mnd på noen av følgende kanaler. Prosentvis andel. N=1004 (vet ikke inkl. i de som ikke har sett reklame).

Figur 6-1 viser at 14 prosent oppgir at de har sett reklame for pengespill fra norske og utenlandske tilbydere siste år på mobiltelefonen. Andelen som hatt sett reklame fra norske og utenlandske tilbydere på Internett og TV er langt høyere, hhv. 47 og 50 prosent, og 67 og 74 prosent. Andelen som har sett reklame fra norske og utenlandske tilbydere i aviser, magasiner o.l. samt uteklame er hhv. 35 og 13 prosent, og 24 og 9 prosent. Det er med andre ord flere som oppgir å ha sett reklame fra utenlandske tilbydere på TV og Internett enn i papirmedier og i det offentlige rom.

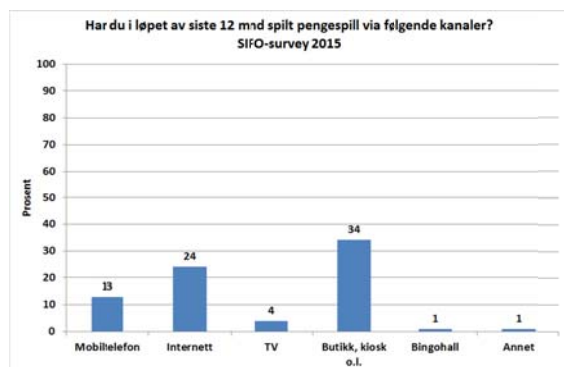
Tabell 6-1 viser statistiske sammenhenger mellom sett reklame for pengespill fra norske og utenlandske tilbydere på ulike kanaler siste år og spilt pengespill på ulike kanaler siste år.

Tabell 6-1: Statistisk sammenheng mellom sett reklame for pengespill fra norske og utenlandske tilbydere på ulike kanaler siste år og spilt pengespill på ulike kanaler siste år. Bivariate korrelasjonsanalyser. N=1004 (vet ikke er inkludert i de som ikke har spilt).

	Spilt på mobilen siste år	Spilt på Internett siste år	Spilt på TV siste år	Spilt i butikk, kiosk o.l.
Sett reklame for pengespill fra norske tilbydere på mobiltelefon siste år	.246**	.198**	.146**	.095**
Sett reklame for pengespill fra norske tilbydere på Internett siste år	.216**	.257**	.094**	.125**
Sett reklame for pengespill fra norske tilbydere på TV siste år	.124**	.146**	.124**	.143**
Sett reklame for pengespill fra norske tilbydere i aviser, magasiner o.l. siste år	.054	.091**	.015	.191**
Sett uteklame for pengespill fra norske tilbydere på vegger, stolper o.l. siste år	.089**	.116**	.094**	.166**
Sett reklame for pengespill fra utenlandske tilbydere på mobiltelefon siste år	.279**	.212**	.132**	.053
Sett reklame for pengespill fra utenlandske tilbydere på Internett siste år	.217**	.222**	.083**	.081*
Sett reklame for pengespill fra utenlandske tilbydere på TV siste år	.152**	.149**	.040	.085**
Sett reklame for pengespill fra utenlandske tilbydere i aviser, magasiner o.l. siste år	.075*	.060	.068*	.082**
Sett reklame for pengespill fra utenlandske tilbydere på vegger, stolper o.l. siste år	.090**	.066*	.088**	.054

Tabell 6-1 viser at det er en statistisk signifikant sammenheng mellom andelen som har sett reklame for pengespill fra norske og utenlandske tilbydere på mobiltelefon og andelen som spiller pengespill på mobil. Generelt viser tabellen en sterk sammenheng mellom det å ha sett reklame og det å ha spilt pengespill. Et unntak er at andelen som har sett reklame for pengespill fra norske og utenlandske tilbydere på TV ikke er positivt korrelert med andelen som spiller pengespill på TV.

Figur 6-2 viser andelen som oppgir å ha spilt pengespill siste år (siste 12 mnd). Andelen som svarer 'vet ikke' er kodet som 0 ikke spilt.

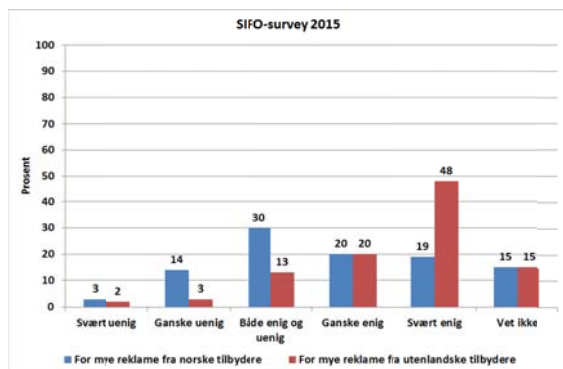
Figur 6-2: Har spilt pengespill på ulike kanaler i løpet av siste 12 mnd. Prosentvis andel. N=1004.

Tabell 6-2 viser at 13 prosent har spilt pengespill på mobiltelefon siste år. De fleste, 34 prosent, har spilt pengespill hos kommisjonær – i butikk, kiosk eller lignende. Hver fjerde (24 %) har spilt på Internett, 4 prosent har spilt på TV, 1 prosent har spilt i bingohall og 1 prosent har benyttet andre kanaler.

Datamaterialet omhandler ikke antatt innsats i pengespill på mobilen. Tabell 6-2 viser imidlertid antatt innsats i pengespill per måned totalt og blant dem som har sett reklame på pengespill fra norske og utenlandske tilbydere siste år samt spilt pengespill på mobilen siste år. Nesten halvparten av utvalget (49 %) oppga at de ikke visste hva deres månedlige innsats var. Fem prosent oppga at de ikke ville svare. Utvalget i tabell 1 teller derav bare 301 personer.

Tabell 6-2: Antatt innsats i pengespill per måned totalt og blant dem som har sett reklame på pengespill fra norske og utenlandske tilbydere siste år samt spilt pengespill på mobilen siste år. Kr. N=301.

	Antatt innsats per måned (kr)	
	Har ikke sett reklame/spilt	Har sett reklame/spilt
Sett reklame for pengespill fra norske tilbydere på mobiltelefon siste år	152,-	309,-**
Sett reklame for pengespill fra norske tilbydere på Internett siste år	123,-	228,-*
Sett reklame for pengespill fra norske tilbydere på TV siste år	202,-	202,-
Sett reklame for pengespill fra norske tilbydere i aviser, magasiner o.l. siste år	168,-	203,-
Sett utereklame for pengespill fra norske tilbydere på vegger, stolper o.l. siste år	190,-	166,-
Sett reklame for pengespill fra utenlandske tilbydere på mobiltelefon siste år	148,-	324,-**
Sett reklame for pengespill fra utenlandske tilbydere på Internett siste år	123,-	216,-
Sett reklame for pengespill fra utenlandske tilbydere på TV siste år	132,-	201,-
Sett reklame for pengespill fra utenlandske tilbydere i aviser, magasiner o.l. siste år	149,-	369,-
Sett utereklame for pengespill fra utenlandske tilbydere på vegger, stolper o.l. siste år	173,-	203,-
Spilt pengespill på mobil siste år	162,-	235,-
Spilt pengespill på Internett siste år	219,-	219,-
Spilt pengespill på TV siste år	175,-	289,-
Spilt pengespill butikk, kiosk e.l. siste år	202,-	202,-
Spilt pengespill i bingohall siste år	181,-	228,-

Figur 6-3: Svært uenig, ganske uenig, både enig og uenig, ganske enig og svært enig i at det er for mye reklame for pengespill fra norske og utenlandske tilbydere generelt. Prosentvis andel. N=1004.

Figur 6-3 viser at utvalget stiller seg mer kritiske til reklame fra utenlandske enn norske tilbydere. Hele 48 prosent er svært enig i at det er for mye reklame fra utenlandske spillselskaper. Til sammenligning svarer bare 19 prosent at det er for mye reklame fra norske tilbydere. Bivariate krysstabeller viser at andelen som sier seg svært enig i det er for mye reklame fra utenlandske tilbydere er signifikant høyere blant dem som oppgir at de har sett reklame for pengespill fra utenlandske tilbydere på TV siste år.

Interessant nok indikerer Tabell 6-3 at utvalget er mindre kritiske til reklame for pengespill på mobiltelefonen enn annen reklame.

Tabellene videre indikerer at andelen som er enig i at det er for mye reklame for pengespill fra norske og utenlandske tilbydere er større blant dem som har sett reklame for og spilt pengespill på Internett og TV siste år enn blant dem som har sett reklame for og spilt pengespill på mobiletelefonen.

Tabell 6-3: Statistisk sammenheng mellom holdning til pengespillreklame fra norske og utenlandske tilbydere og sett reklame fra norske og utenlandske tilbydere på ulike kanaler. Bivariate korrelasjonsanalyser. N=1004

	Det er for mye reklame fra norske tilbydere	Det er for mye reklame fra utenlandske tilbydere
Sett reklame for pengespill fra norske tilbydere på mobiltelefon siste år	.042	.047
Sett reklame for pengespill fra norske tilbydere på Internett siste år	.177**	.103**
Sett reklame for pengespill fra norske tilbydere på TV siste år	.248**	.101**
Sett reklame for pengespill fra norske tilbydere i aviser, magasiner o.l. siste år	.157**	.036
Sett utereklame for pengespill fra norske tilbydere på vegger, stolper o.l. siste år	.085**	0.36
Sett reklame for pengespill fra utenlandske tilbydere på mobiltelefon siste år	-.061	.066*
Sett reklame for pengespill fra utenlandske tilbydere på Internett siste år	.129**	.114**
Sett reklame for pengespill fra utenlandske tilbydere på TV siste år	.149**	.142**
Sett reklame for pengespill fra utenlandske tilbydere i aviser, magasiner o.l. siste år	.049	.052
Sett utereklame for pengespill fra utenlandske tilbydere på vegger, stolper o.l. siste år	.050	.109**
Spilt pengespill på mobil siste år	-.002	.025
Spilt pengespill på Internett siste år	.088**	.125**
Spilt pengespill på TV siste år	.068*	.055
Spilt pengespill butikk, kiosk e.l. siste år	.092**	.041
Antatt innsats	.006	-.055

Konklusjon

Studien har vist at:

- Andelen som har sett reklame for pengespill fra norske og utenlandske tilbydere på mobilen er noe lavere enn andelen som har sett tilsvarende reklame på internett og TV
- Andelen som har spilt pengespill på mobilen er lavere enn andelen som spiller hos kommisjonen i butikk, kiosk e.l. eller på Internett.
- Andelen som har spilt pengespill på mobilen er høyere blant dem som har sett reklame fra norsk og utenlandske tilbydere på mobilen.
- Antatt innsats i pengespill per måned er høyere blant personer som har sett reklame for pengespill fra norske og utenlandske tilbydere

siste år enn blant dem som har sett tilsvarende reklame på andre kanaler. Antatt innsats i pengespill per måned er likevel ikke høyere enn blant personer som har spilt pengespill fra norske og utenlandske tilbydere siste år.

- Andel som synes det for mye reklame for pengespill fra norske og utenlandske tilbydere er lavere blant dem som har sett reklame for pengespill på mobiltelefonen enn blant dem som har sett reklame på Internett og TV.

Funnene kan tyde på at reklame for pengespill på mobiltelefonen oppfattes som mindre problematisk enn reklame på andre kanaler. Selv om reklamen ikke synes å påvirke tilbøyeligheten til å spille, kan den likevel være mer problematisk fordi den øker innsatsviljen blant dem som spiller.

Referanser

- Binde, P. (2007) *Selling dreams –causing nightmares?* Journal of Gambling Issues, 20, 167-192.
- Hinga, N., Cherneya, L., Blaszczynskib, A., Gainsburya, S. M. og Lubman, D. I. (2014) *Do advertising and promotions for online gambling increase gambling consumption? An exploratory study.* International Gambling Studies, 14 (3), 394-409.

SIFO-SURVEYENE OVER TID

SIFO-surveyen er blitt gjennomført som intervjuundersøkelser blant forbrukere i alderen 18 til 80 år. Alle undersøkelsene er vektet på alder, kjønn og region.

2005: Undersøkelsen ble gjennomført pr telefon (Cati), og 1008 personer ble intervjuet. Gallup gjennomførte undersøkelsen.

2006: Undersøkelsen ble gjennomført av Norstat pr telefon (Cati), og 1000 personer ble intervjuet.

2007: Undersøkelsen ble gjennomført av Norstat pr telefon (Cati), og 2000 personer ble intervjuet.

2008: Undersøkelsen ble gjennomført av Norstat pr telefon (Cati). 1000 personer ble intervjuet. Undersøkelsen foregikk på høsten

2009: Undersøkelsen ble gjennomført av Respons Analyse pr telefon (Cati). 1000 personer ble intervjuet.

2011: To undersøkelser ble gjennomført av TNS Gallup som en WEB-undersøkelse. 1124 personer svarte i den ene, mens 1002 personer svarte i den andre.

2012: To undersøkelser ble gjennomført av TNS Gallup som WEB-undersøkelser. 2144 personer svarte i den ene, mens 1019 personer svarte i den andre.

2013: Tre undersøkelser ble gjennomført av TNS Gallup som WEB-undersøkelser. 1063 svarte i den ene, 1012 svarte i den andre og 2004 personer svarte i den tredje.

2014: To undersøkelser ble gjennomført av TNS Gallup som WEB-undersøkelser. 1014 svarte i den ene og 2072 svarte i den andre.

I 2014 presenterte vi noen temaer som har vi har tidsserier over. Det kan også være undersøkelser fra før 2005, som er sammenlignbare med senere SIFO-surveyer.

I 2015 er en av undersøkelsene gjennomført av TNS Gallup og to er gjennomført av Norstat. I TNS Gallup sin undersøkelse svarte 2.181 personer på undersøkelsen, mens hhv 1003 og 1004 svarte på de to undersøkelsene til Norstat

Samtlige undersøkelser er vektet på alder, kjønn og bosted. Samtlige undersøkelser er alderen 18-80 år. Samtlige undersøkelser med unntak av 2008, ble gjennomført på vårparten.

Om forfatterne:

ALFNES, FRODE

Forsker I

Telefon: 22043529

frode.alfnes@sifo.no

Alfnes er ansatt i bistilling ved SIFO.

BORCH, ANITA

Forsker II

Ph.D.

Telefon: 22043582

anita.borch@sifo.no

Arbeidsfelt: Pengespill, julegaver, fedme, matsikkerhet, bærekraft og miljø, forbrukerkunnskap blant unge, barn og reklame

Borch er utdannet sosiolog ved Universitetet i Oslo og tok sin doktorgrad (Ph.D.) ved Universitetet i Helsinki om pengespill og spilleproblemer i hjemmet. Hun ble ansatt ved SIFO i 1994 og har jobbet med en rekke tema, blant annet fedme, matsikkerhet, bærekraft og miljø, julegavegiving, forbrukerkunnskap blant unge, digitale medier og barn og reklame

BORGERAAS, ELLING

Forsker II, Forskningsleder

Mag.art.

Telefon: 22043550

elling.borgeraas@sifo.no

Arbeidsfelt: Standardbudsjett, økonomisk levekår og forbrukerøkonomi

Borgeraas er utdannet mag.art. fra Universitetet i Oslo i 1981. Han ble ansatt som prosjektleder ved SIFO i 1986 for å lede arbeidet med utviklingen instituttets Standardbudsjett for forbruksutgifter. Han har senere

vært sentral i utviklingen av SIFOs dataprogram i budsjettveiledning, i første fase som prosjektleder. Borgeraas har tidligere arbeidet innenfor prosjektet "Energi og samfunn" ved UiO og med konsekvenser av arbeidsløshet, i NAVF.

Ved SIFO har han arbeidet med forbrukerøkonomi og økonomiske levekår, standardbudsjett og forbrukerkunnskap i skolen.

KJØRSTAD, INGRID

Forsker III og stipendiat

Cand.polit.

Telefon: 22043594

ingrid.kjorstad@sifo.no

Arbeidsfelt: Digitale medier, dataspill, barn og unge

Kjørstad er utdannet cand.polit. i sosiologi fra Universitetet i Oslo 2000, med psykologi, sosiologi, kriminologi i graden, samt kultur- og websosiologi som spesialfelt. Hun arbeider nå på SIFO's satsingsområde Digitale medier, bl.a. med problemstillinger knyttet til barn og unge og nye medier som feks. internett og elektroniske spill. Har påbegynt ph.d.-utdanning (H-2009) ved Institutt for medier og kommunikasjon (IMK) ved UiO.

LAVIK, RANDI

Forsker 1

Cand.sociol.

Telefon: 22043532

Mobil: 41615824

randi.lavik@sifo.no

Lavik er cand.sociol. fra Universitetet i Oslo i 1978. Hun arbeidet ved Fondet for markeds- og distribusjonsforskning (FMD) fra 1976, og var fungerende forskningsleder i 1988. Lavik ble ansatt som forsker ved SIFO i 1989 og har arbeidet med:

forbrukerholdninger og forbrukeratferd
pris/miljøbevissthet og handleatferd
grensehandel
åpningstider og dagliglivets organisering
distribusjon, pris og konkurranse

POPPE, CHRISTIAN

Forsker II

Dr.polit.

Telefon: 22043553

christian.poppe@sifo.no

Arbeidsfelt: Betalingsproblemer, gjeldsordningslov, privatøkonomi

Poppe er utdannet cand.sociol. fra Universitetet i Oslo i 1989. Han disputerte for dr.polit.-graden ved samme universitet i 2008 med en avhandling om mestring av alvorlige gjeldsproblemer. Poppe ble ansatt som vitenskapelig assistent ved SIFO i 1989 og som forsker i 1993. Han har stått sentralt i SIFOs forskning om privatøkonomi og har særlig arbeidet med:

arbeidsløshet, forbrukerøkonomi og forbrukeratferd i kredittmarkedet
økonomisk rådgivning overfor personer med gjeldsproblemer
gjeldsordningsloven
betalingsproblemer

TANGELAND, TORVALD

Forsker II

Ph.D

Telefon: 22043524

torvald.tangeland@sifo.no

Arbeidsfelt: Forbrukeratferd, turisme, friluftsliv og markedsføring

Utdannet Sivilmarkedsfører fra BI og har en doktorgrad fra Universitetet for miljø- og biovitenskap (UMB) på det norske hjemmemarkedet for naturbaserte reiselivsprodukter med fokus på forbrukeratferd. Før han begynte på SIFO arbeidet han på den samfunnsvitenskapelige avdelingen til Norsk institutt for naturforskning (NINA). Sentrale forskningstemaer de siste årene har vært naturbasert turisme, friluftsliv, konflikter i flerbrukslandskapet, som for eksempel mellom kraftledninger og friluftsliv, rovdyr og utmarksbeite.

Statens Institutt for forbruksforskning (SIFO) er et faglig senter til nytte for forbrukerne. Instituttet er et forvaltningsorgan med særskilte fullmakter underlagt Barne- og likestillingsdepartementet (BLD) og finansieres gjennom en grunnbevilgning og prosjektinntekter. Instituttet har 40 ansatte med en faglig stab som dekker samfunnsvitenskap og naturvitenskap. Instituttets hovedarbeidsområder er knyttet til kunnskap om forbrukerne, produktene, markedet og forbrukerpolitikken. SIFO publiserer i tidsskrifter og i egne fagrapporter, oppdragsrapporter, testrapporter og prosjektnotater.

Statens Institutt for
Forbruksforskning

Postboks 4682 Nydalen, 0405 Oslo.

Besøksadresse: Sandakerveien 24C.

Telefon: +47 22 04 35 00 **Fax:** +47 22 04 35 04

E-mail: sifo@sifo.no **Internett:** www.sifo.no

